

Hárs József:

# A FILMVETÍTÉS TÖRTÉNETE GYŐRÖTT 1896-tól 1912 végéig

## ELŐSZÓ

A nagy találmányok rendszerint nem egy ember nevéhez fűződnek. Így vagyunk a mozival is. Nem érezzük hivatottnak magunkat arra, hogy eldöntsük, kinek (kiknek) jutott eszébe először az a módszer, ahogyan állóképek sorából, a szem tökéletlenségét kihasználva, mozgófilmet vetítettek egy felületre, csak azt szögezzük le, hogy – a jelek szerint – Magyarországra a Lumiére testvérek lyoni műhelyétől Eder bécsi iskolaigazgató és a bécsi vállalkozók útján vezetett az út. Irodalmunk nem egészen egységes abban, hogy a találmányt kik, mikor és hol mutatták be a magyar közönségnek. Egy biztos: az esemény 1896. március 20-a előtt nem történhetett meg. Josef Maria Eder, a császárváros grafikai tan- és kutatóintézetének vezetője ekkor kapta kézhez az első kilenc filmet. Bécsben néhány nap múlva, Budapesten – ha elfogadjuk a Magyarország történelmi kronológiája ... c. munka megállapítását – 1896. április 29-én kerültek közönség elé.<sup>1</sup>

Ehhez képest a „kinematograph” első győri bemutatkozása nem jelent nagy lemaradást, hiszen megtörténtéről 1896. december 19-én számol be az újság<sup>2</sup>.

A találmánnyal kapcsolatos győri eseményeket egészen a város első állandó mozijának megnyitásáig ismertetjük – levéltári és sajtó-adatok alapján -, felhasználva a korabeli vagy a korról szóló szakirodalmat és a jogi szabályozás emlékeit is.

A főszöveget jegyzetekkel és függelékkel egészítettük ki. Ez utóbbiban újságbeli műsorok, névmutató és fényképek találhatók.

## AZ ELSŐ FILMVETÍTÉS GYŐRÖTT

A Győri Hírlap—„Győri Közlöny” 1896. december 17-én szenzációs újdonságról ad hírt. „A Jaroschauer sörcsarnok volt helyiségében, Deák Ferencz utca és Vásártér sarkán”

---

<sup>1</sup> „Budapesten, a Somosay-mulatóban animatográf néven megtartják az első magyarországi mozielőadást.” Magyarország történelmi kronológiája a kezdetektől 1970-ig (főszerk. Benda Kálmán) Bp., 1983, III. köt. 792. lap.

<sup>2</sup> Győri Hírlap —„Győri Közlöny” 1896. dec. 19. A kettős újság cím oka: akkor egyesült a két lap. A továbbiakban röv.: GyH.

láthatók az élő fényképek, „előadva a kinematografa által”. Előadások naponta 2-8 óráig, vasárnap reggel 8-tól este 8-ig „folytonosan”. Belépti díj személyenként 25 kr. Katonák őrmestertől lefelé és 12 éven aluli gyermekek 15 kr-t fizetnek, iskolák és egyesületek viszont megállapodás szerint.<sup>3</sup> Nagyobb nyomatékul: „Ő felsége I. Ferenc József 1896. április 24-én egy kinematografát látogatott meg Bécsben és legfelsőbb dicsérettel tüntette ki.” Ebből a megjegyzésből az is következik, hogy a vállalkozó a Monarchia fővárosából szerezte be a mutatványhoz valókat. Ez a látványosságok éve: ezeréves fennállását ünnepli az ország.

A hirdetés még háromszor jelenik meg az újságban, utoljára 20-án, vasárnap. 19-én, a Napi Hírek végén, kis beszámolót olvashatunk arról, hogy már csak nagyon rövid ideig, „talán még két-három napig” varázsolja az élő fényképeket a néző elé a „villamos apparátus”, az úgynevezett „Kinematograph”. „Akik eddig látták, a legnagyobb elismeréssel nyilatkoznak a századnak eme zseniális felfedezéséről. Ajánljuk olvasóink figyelmébe ezt a látványosságot, amely igazán megérdemli, hogy megnézzék” – teszik hozzá. Ne tévesszen meg bennünket a „villamos apparatus” kifejezés, Győrött ekkor még nem volt villanyvilágítás.

Sajnos nem tudjuk, hogy adott esetben milyen szerkezetet használtak. A vándormozik áramfejlesztői gőzgéppel működtek, amely nemcsak zajos és helyigényes, de tűzveszélyes is. A filmek valószínűleg olyan egyperces jelenetek lehettek, amelyeket Eder kapott a Lumiére testvérektől. A legismertebb közülük – ma is megvan valamelyik külföldi filmmúzeumban – az, amikor a nézővel szembejön a vonat, az ilyen látványra felkészületlen emberek rettenetes ijedelmére. Vonat érkezése Lyonba<sup>4</sup> címet viseli ez a jelenet, amely származási helyéről is árulkodik: a Lumiére testvérek műhelye volt ebben a francia városban.

A hatás végső soron kedvező kellett hogy legyen, mert másfél évvel később ismét megjelenik a kinematográf Győrött. A beharangozó cikk nem írja kifejezetten, hogy a korábbi vállalkozó jött vissza, csak ennyit jegyez meg: „Nálunk először a kiállítás tartama alatt [nyilván a millenniumiról van szó] mutatták be Edison eme elmés találmányát [az amerikai tulajdonképpen a perforált filmszalagot találta fel] és azóta mindjobban általánosítják azt.” A műsort nagyon érdekesnek tartja és sikeresnek véli. A vállalkozó is erre számíthatott, mert egyenesen a színházat bérelte ki a várostól. Több jel mutat arra, hogy Kővári Mór elektrotechnikus – a vállalkozó – járt itt 1896-ban is. A Győri Hírlap 1898. június 25-én közölt reklám-szövege szerint: „Edisonnak a napi sajtó által felmagasztalt találmánya fotografiák megelevenítése, életnagyságú mozgó fényképek. Meglátogatta Ő Felsége, a király és a legnagyobb meglepetését fejezte ki.” Ez a fordulat ismerős az első közleményből. Érthető, hogy a dátumot most nem közli, s a fogalmazással azt sugallja, hogy az ő alkalmatosságát látogatta meg az uralkodó.

---

<sup>3</sup> Az 1858. nov. 1. je óta használt osztrák értékű (ÖW) forint (frt) századrésze a krajcár (kr). Az 1892: VIII. t. c. XVII., XVIII., XIX. t. c. alapján az 1899: XXXII. t. c.-kel életbe léptetett korona pénzrendszerben 2 K tett ki egy oé. frt-ot. Századrésze a fillér (f). 1900. jan. 1-1926. dec. 31. volt érvényben. Ld. Rádóczy Gyula: A legújabb kori magyar pénzek (1892-1981). Bp., 1984, 13-15. lap. Tájékoztató: a soproni kerületben 1896 körül a gyári munkások bére 40 kr—2,50 frt, a munkásnőké 30 kr—1 frt között változott. Pallas Nagy Lexikona XII. köt. 843. lap. A századforduló után a gyors árdrágulás miatt a munkásság anyagi helyzete alig javult, egyes rétegeké romlott. A bérek 30%-kal nőttek, de a létfenntartási költségek 35%-kal. Az évi átlagkereset a háború előtt 900 K. 1910-ben heti 10 K-nál kevesebbet keresett a munkások 19%-a, 10---20 K-t 46%-a, 20—40 K-t 29%-a, 40 K fölött mindössze 6%-a. Egy fő keresete a családok kétharmadánál nem volt elég a megélhetésre. Ld. Magyarország története tíz kötetben 7/1.: Magyarország története 1890-1918. 510. lap.

<sup>4</sup> Ld. Függelék: Vonat érkezése Lyonba és Gyorsvonat érkezése. Vlsz. ugyanaz a film. A címek nagymértékben bizonytalanok a hevenyészett fordítás miatt, néha azért is, hogy a film újnak hasson.

A színház 1898. december 30-án és 31-én is kinematográf előadás színhelye. Dobó Sándor, a színtársulat igazgatója „ugyanis szerződött egy előkelő kinematograph-direktorral, aki nagyhatású látványosságokat fog ezen a két napon a színpadról a közönségnek bemutatni.” Megadja néhány „eleven kép” címét is: „Párisi Carneval, Vonatérkezése Lionba, Varázsló, Egy nő eltüntetése, Egy amerikai szállodában, Kávészás mellett, Végre egyedül.”<sup>5</sup>

Kóvári Mór „cinematografus”, mint mondja, 14 képpel rukkolt elő a nyáron, mégpedig: „Fakirok, Concordia tér Párizsban, több mint 1000 ember és kocsik vonulnak fel életnagyságban az nézők előtt, egy jelenet a fogorvosnál, egy táncosné, tűzoltók és mentők megmentik egy égő ház lakóit, amerikai gyorsfestő, athleta nő, párbajvívás, skót nemzeti tánc, udvari zene felvonulása, 3 balett-hölgy, céllövészet, gyorsvonat érkezése.”<sup>6</sup> Ez ugyan csak tizenhárom, de lehet, hogy az élelmesnek mondott vállalkozó kissé hadilábon állott a számokkal. A helyesírással mindenesetre (ld. a kérvényét a függelékben). A színházat június 25-re, szombatra, 26-ára és 27-ére kérte. Az előadásokat csak szombaton és vasárnap este ½ órai kezdettel tartotta meg, de nincs nyoma annak, hogy a rá kirótt napi 20 frt látványossági díjat az új színház-alapra ne fizette volna be. Ezen kívül az illetékesek számára fenn kellett tartania a 2. sz. (polgármesteri) páholyt és a 2. és 3. sor 1. számú, intendánsi, támlásszékeket. „Tartozik azonfelül folyamodó a világítási és felügyeleti költségeket viselni és a rendőrhatalom engedélyt ... a rendőrkapitányságtól kieszközölni”<sup>7</sup>. A 20 frt-ot előre kellett befizetnie. A belépődíjak ezúttal: páholy 3 frt, támlásszék és elsőrendű zártszék 80 kr, II. rendű zártszék 60 kr, karzat 3 kr és állóhely 20 kr. a vasárnapi közlemény szerint katonák és gyermekek a helyátrak felét fizetik. A nem túlságosan nagy érdeklődésről árulkodik, hogy ez az egyébként szokásos közlés csak másodjára jelenik meg a hirdetés végén. Talán a nem kirobbanó anyagi sikernek tulajdonítható, hogy az év végén a színházigazgató védőszárnyai alá húzódik vissza, ha valóban ő a szilveszteri látogató. Színházi idényben különben nem ritka, hogy a társulat új darab betanulása vagy egyéb szervezési ok miatt vagy egyszerűen ennek az érdektelenség ellen beiktat valamilyen mutatványos estét a műsorba. Az ilyesmi legalábbis a karzatot megtöltötte nézőkkel.

Az 1898. év végi bemutató mindenesetre sikert hozott. A Győri Hírlap színházi rovatában beszámolnak a december 30-i, pénteki, második előadásról: „Mozgó fényképek. Telt házzal búcsúzott a közönség az ó-évtől, színházlátogató kedvét átviheti az új esztendőbe, mert kitűnő előadásban mulatott a vígjátékon. A kinematograph mutatványokat az első felvonás utolsó jeleneteiben produkálták. Észrevétlenül beültek ezalatt az első sorba Kendi Boriska, Oláhné, Benedek és Pesti, s a balatoni fürdőzést mutató képnél sikerülten eljátszották a vígszínházi jelenetet. Kendi Boriska elkiáltotta: >>Jeszus, mama, a férjem<<, utána Oláhné és Benedek szörnyülködtek. Pesti pedig a másik oldalon kiáltott nagy vidáman: >>Nini a Kálmán.<<. Óriási taps lett a jelenet hatása. Az előadás további része is zajos hatás mellett folyt le. A kinematograf érdekes képcsoportjai tetszettek, bőségesebb számban is öntötte ma azokat a masina”<sup>8</sup>

---

<sup>5</sup> GyH. 1898. dec. 29. 3. p.

<sup>6</sup> GyH. 1898. jún. 26. 6. p.

<sup>7</sup> Győri levéltár (a továbbiakban: GyL.) 4396/1898. jún. 25.

<sup>8</sup> GyH. 1899. jan. 1. 5. p. De még többször játszották mint újdonságot, utoljára a szezonban jan. 15-én du., ld. GyH. 1899. jan. 17.

A cím szerint sehol sem említett balatoni jelenet ezek szerint magyar szereplőkkel készült, valószínűleg magyar produkció.<sup>9</sup>

## „LÉGSZESZ” ÉS „VILLÁM”

A kinematográf-mutatványoknak a város először legfeljebb a gázt („légszeszt”), később a villanyt tudta biztosítani. A légszeszgyár évtizedekkel történetünk előtt már elkezdte működését. Szerepe világszerte elsősorban a közvilágítás, a villany bevezetése után is még jóval gazdaságosabbnak mondják<sup>10</sup>. Győrött is ez a helyzet. A századforduló után kezdenek foglalkozni a villanytelep kérdésével. 1903-ban fogadják el a Ganz-gyár ajánlatát, szemben a Schuckert-művekével, s rendkívüli közgyűlésen döntenek az építésről. Először ekkor kezdik lebeszélni a fogyasztókat a légszeszvilágítás kiterjesztéséről, mert esetleg rövid idő múlva villamos világítást adhat helyette a város.

A légszeszvilágítási társulat akkor sem szűnik meg: 1912-ben megveszi a város a gyárat. Addig erős verseny alakul ki az 1904. év végétől termelő villanytelep és a várossal szerződéses viszonyban álló légszeszgyár között, főként az utcai világítás terén. Mindkét részről újítások bevezetése és különböző kedvezmények adása tartozik a verseny eszköztárába. A közvilágítás a városban azért is működik gázzal, mert a várost köti a légszeszvilágítási társulattal életben lévő szerződése. Annak viszont nincs akadálya, hogy a magánosok egyre-másra szereltesék fel az ívlámpákat vagy egyéb égőket üzleteikbe, lakásaikba. 1904 folyamán sorra könyveli el ezt a fejlődést az újság. Visszaélések is előfordultak: gyanús alakok adták ki magukat villanyszerelőknek, s még loptak is. Közlik mind a tizenegy igazi szerelő nevét és azt, hogy igazolvánnyal vannak ellátva<sup>11</sup>.

Ajánlják a bérletrendszert. Kisebb fogyasztók havi átalányért kapják a villanyt; egy 32 gyertyafényű izzótest egész havi égetése 3 K 60 f. Az újság példán mutatja be a petrólevilágításnál egészségesebb elektromos áram előnyeit. Ha egy család be akarja vezetni lakásába a villanyt, elég a nappaliba 2 db 16-os, a konyhába 1 db 10-es, az éjjeli szekrényre 1 db 5-ös villanykörtét szerelni, ez havonta 5 K 40 f kiadást okoz majd. A dráguló petrólevilágítás most kétszer-háromszor annyiba kerül<sup>12</sup>. Közben az utcák meg sötétek, mert a légszeszgyár nem cseréli ki a több mint 30 éves csöveket. Egyéni javítási kísérletek: a felújított házakra felszerelt elektromos ívlámpák<sup>13</sup>.

Győr szab. kir. város villamos műve vállalja villamos világítási és erőátviteli berendezések felszerelését, raktáron tart izzólámpakörtéket, Nenst és Osmium lámpákat,

---

<sup>9</sup> A Magyarország történeti kronológiája ... c. könyv III. köt. 796. lapján: „1898. ápr. 29. A budapesti Vígyszínházban bemutatják Blumenthal-Kadelburg Mozgófénykép c. művét. (A színdarab egyik filmbetétje az első Magyarországon játszódó, de Párizsban felvett, Siófoki kaland c. film.)” A Szakirodalom Pekár-Zsitkovszky filmjét, A tánc c. alkotást tartja az első magyar filmnek. 1901-ben készült. Ld. Magyarország történeti ... III. köt. 801. lap és Panz Géza: Az első magyar mozgófényképek. Vasárnapi Újság 48. évf. (1901) 15. sz. Az első magyarországi filmfelvétel az 1896. jún. 8-i felvonulásról készült, ld. Magyarország történeti ... III. köt. 793. lap.

<sup>10</sup> Forbáth Imre: A városok világítása. Városi Szemle I. évf. (1908), 145--

<sup>11</sup> GyH. 1904. nov. 30. 3. p.

<sup>12</sup> GyH. 1904. dec. 13.

<sup>13</sup> Magán-közvilágítás. GyH. 1904. dec. 6.

csillárokat, ívlámpákat, eredeti gyári áron villanymotorokat stb. A villany ára világítási célra hektowattóránként 5 fillér, motorikus célra a fele<sup>14</sup>.

Az első fogyasztók természetesen a nagyobb objektumok, az iparosok, a kereskedők. A színházban 1906 elején még légszeszvilágítás van, vitatkoznak a minisztériummal, hogy a szerződés ellenére bevezethetik-e a villanyt<sup>15</sup>. A városban viszont 8000 izzólámpa és 140 ívlámpa adja a világosságot<sup>16</sup>. A szállodák (Royal, Fehér hajó, Bárány), kávéházak (Meixner Royalja, Aczél Miksa Hungáriája<sup>17</sup>, 1906-tól Friedrich Márkus Kisfaludyja, Schröder Aladár Eliteje, Boros Kioszkja, Váradi Ármin Fiuméje, Biringer Károly Koronája), éttermek, többek között 21 vendéglő vezette be a villanyt.

Győr villanyfényben címmel örvendezik a Győri Hírlap 1909. december 19-i és 23-i számaiban azon, hogy a kereskedők áldozatkészségéből a Baross út, a Kazinczy és Királyi utca villanyvilágítást kapott. „Ma, midőn besötétedett” 27 izzólámpa gyúlt ki a házak között kifeszített sodronyokon, az úttest közepe fölött. Remélik, hogy mások is követik a példát.

A mérnöki hivatal azonban kénytelen – az általános lelkesedés közepette – egyesek körmére koppintani. 1907. augusztus 30-án feljeleníti Váradi Ármint, mert a tulajdonában lévő Fiume-kávéház Kazinczy utca—Erzsébet téri sarkára minden bejelentés nélkül „transzparent világítási berendezést készített”, nyilván reklám céljából. Csak a szerelés és próbák után, augusztus 29-én kérte az engedélyt.<sup>18</sup>

A szerelő, Reinthaller Lajos, az eset idején Váradi mozigépésze, korábban két évig a mérnöki hivatal villanyosztályán dolgozott. A kávéház azzal védekezik, hogy ő megmondta a szerelőjének, hogy adja be a tervet, Reinthaller pedig úgy nyilatkozik, a szeptember 27-én felvett jegyzőkönyv szerint, hogy a hasonló munkákat máshol is így végezte. A határozat: az eredeti 25 K-s rendbíróságot 5 K-ra szállítják le, mert bebizonyosodott, hogy a tulajdonos szóban bejelentette a dolgot, csak hogy a szerelő, Váradi meghagyása ellenére, nem mutatta be a vázrajzot. Szíve új munkaadója felé húzott, mert a transzparensben levő lámpák kipróbálásakor a vezeték a mozgófénykép készülékhez villamosáramot vezető drótba kötötte bele. Így ugyanis a próba feleannyiba került.

Az év elején már mesterkedtek valamit. A villanymű tulajdonát képező árammérő órát ugyanis engedély nélkül leszerelték, s csak ismételt felszólítások után, „majdnem egy hónap múlva „engedték” felszerelni. A mérnöki hivatal emberei kérik a tanácsot, hogy a legszigorúbban járjon el Váradi ellen, de mire erre sor kerülne, az árammérő „időközben felszereltetett”, így „további intézkedés szükségessége nem forog fenn.”<sup>19</sup>

Az engedékenységek talán az is oka lehetett, hogy ekkor – talán éppen az intézkedéseket megelőző – a kávéház vagyoni bizonyítványt kér. A nyomozati jelentés szerint

---

<sup>14</sup> Hirdetés. GyH. 1904. dec. 25. 23. p.

<sup>15</sup> GyH. 1906. febr. 1.

<sup>16</sup> GyH. 1905. dec. 24.

<sup>17</sup> Aczél csak bérlő. A tulajdonos – Kuster Géza – a Kávéházat 1910. okt. 30-án saját kezelésébe veszi, de 1911. szept. 12-én, 56 évesen, meghal, az üzletet özvegye vezeti tovább, ld. 118. jegyzetet.

<sup>18</sup> GyL. 10382/1907. szept. 5.

<sup>19</sup> GyL. 1674/907. t. Jan. 7-én kérik Váradi ellen az intézkedést, febr. 20-án kerül ad acta.

a kávéház bútorzatán és italkészletén kívül egyéb „látható” vagyona nincs, ezt pedig 4000 K-ra becsülik.<sup>20</sup>

Érdekes, pedig éppen ezekben a napokban kezdett bele egy nagyszabású vállalkozásba. Ez azonban már a következő fejezetbe tartozik.

## UTAZÓ MOZIK ÉS URÁNIÁK

A Bécsből kirajzó mutatványosok Sopronon és Győrön keresztül igyekeztek a Monarchia másik fővárosa felé. Most azonban nem az otthonának a Prátert valló Wodraschka Coelesztin és hasonló társainak panoptikumaira vagyunk kíváncsiak<sup>21</sup>, csak azok sátrait figyeljük, akik az új találmány valamilyen formáját hirdetik. A legnagyobb és legkényelmesebb berendezésüként bemutatkozó utazó mozgófényképszínház a Narten György hannoveri magánmérnök által jegyzett Bioskop, 500 izzólámpával, 6 ívlámpával, a legújabb, javított kinematográffal („Nem holmi elmosódott képek!”), amely a Grand Prix Paris-t nyerte el. Sopronban a Széna téren 1902. augusztus 28-tól szeptember 14-ig fogadja az országos vásárra sereglő kíváncsiakat, Győrött a gabonavásártéren, szeptember 19-től található. Előzőleg saját, nem egészen megbízható reklámja szerint Triesztben és Grazban volt 3—3 hónapig. Győrött anstadtinak vallja magát. Ez valószínűleg Arnstadt városa lesz, márpedig az Hannovertól jócskán délre, Thüringiában fekszik. Tény hogy vetítésen kívül körhintázásra is szakosodott: közönségének ajánlja a villamos galloped karuszel-t mozgó lovakkal, gondolákkal és hajókkal. Nem vetítve.

A világítást és az erőátvitelt saját 20 lóerős gőz- és villamosgépei szolgáltatják. A nagy érdeklődésre való tekintettel szeptember 24-én közlik, hogy 29-ig maradnak. (Ez kissé ellentmond az előre bejelentett végső dátumnak, az október 6-ának.)<sup>22</sup>

Szerdán (24-én) délután 3 órára gyermekelőadást hirdetnek, a válogatott műsorban a Karácsonyéji álom, Hamupipőke és Egy állatsereglet című filmek is helyet kaptak. Délután 4-től családias előadás merőben új programmal, benne A bűvös kard, rege a középkorból, látványosság 7 képben. Ez figyelemreméltó közlemény, hiszen hosszabb – többszáz méteres – filmet, drámát csak 1900-ban dobtak az európai piacra a Pathé testvérek.<sup>23</sup>

Zeller Mátyás 1906. június 7-én kiszivároztatja, hogy a vásártéren lévő villamos színházának tulajdonosaként pünkösdi másnapján, „mikor előre látható volt színházának nagy látogatottsága, összes tiszta jövedelmét följánlotta a városi szegényalapnak”. Ez 82 K 28 f-t tett ki. Megdicsérik, hogy nem csapott nagy hűhót jótékonykodása körül, s azt sem tette, amit mások szoktak: odébbállnak a sok pénzzel. A következő év májusában már nagyobb reklámmal

---

<sup>20</sup> GyL. 992/907. t. A nyomozó jan. 15-én járt a helyszínen, a bizonyítvány kelte jan. 30.

<sup>21</sup> Ld. Hárs József: A fényképezés története a mai Győr-Sopron megye területén (1844-1956). Kézirat, 1982, A Magyar Fotóművészek Szövetségének könyvtárában, 815. ssz. alatt.

<sup>22</sup> GyH. 1902. szept. 24. 3. p.

<sup>23</sup> Körmendi Ékes Lajos: A mozi. Budapest, 1915, 109 lap. (A Városi Szemle különnyomata.)

érkezik a városba<sup>24</sup>. A vásártéren két hónapig táboroz majd, s minden második nap új műsort mutat be. Zeller-féle óriási Elektro-Bioskop-nak nevezi magát, s külön hangsúlyozza, hogy masináját többszörösen kitűntették és hogy képei nem rezegnek. Az esti előadáson villanyorgona játszik. Ezer kényelmes ülőhelyről regél<sup>25</sup>, áramfejlesztője 48 lóerős, s 200 izzófény és 10 ívlámpa vakítja el az ezerig számolni nem tudó csodálóit. Saját felvételei is vannak. Az előadások egy óra hosszat tartanak. Kétezer méter filmet pergetnek le ezalatt<sup>26</sup>, s 14 címet sorol fel a hirdetésben, köztük egy 8 felvonásos színezet darabot, 60, 40 és 20 filléres helyárrakkal.

Igen nehéz és kockázatos vállalkozások ezek. Hogy mekkorát lehet bukni, arra következtethetünk egy 1896-ban lezajlott ködfátyolkép-előadásból. A rendőrkapitány jelenti a tanácsnak, hogy június 16-án a városi színházban Czottet Lajos és Füredi Károly rendezését oly kevés számú közönség látogatta, hogy a színház-alap javára eső 20 frt, a szegényalap javára eső összeg és a rendőri felügyeleti díjak ellentételeként a lefoglalt pénztárban mindössze 13 frt 50 krajcár találtatott. Az előadás megtartását ekkor már nagyobb botrány elkerülése érdekében megakadályozni nem lehetett, mivel a napközben eladott jegyekből befolyt néhány forintot a művészek egyebekre kifizették, s így nem lettek volna képesek a közönségnek visszatéríteni. Magyarország ezeréves történetének „villanyvilágítás mellett leendő bemutatása” lett volna a cél. Illetékes azért bekasszált tőlük 5,50-et a színházi alapra<sup>27</sup>.

Kik ezek az ismeretlenek? Szerencselovagok az iparszabadság nevében. 1860-ban lépett ez életbe nálunk, s lényege, hogy a legtöbb iparhoz csak egyszerű bejelentés kellett. A képesítés igazolásának törvénybe iktatására a világháború utánig kellett várni<sup>28</sup>.

Göröngyös volt az útja annak a vállalkozásnak is, amelyet a kormányzat a népművelés jegyében, kedvezmények adásával támogatott. Nagy reményeket fűztek hozzá, nem csoda, hogy nevét illetéktelenek is kisajátították. A Györi Hírlap 1900. január 9-i számában írják: „Mostanában a fővárosokban sokat foglalkoznak a lapok és a közönség az úgynevezett Uránia színházzal. Az pedig nem egyéb, mint a tudományok népszerűsítése. Vetített képek bemutatását kíséri a népszerű stílusban tartott szabad előadás ...” Dobó Sándor színházigazgató szerződést kötött M. Malzin úrral, aki január 10-én és 11-én (egy szerdai és csütörtöki napon) mutatta be műsorát. Előtte a színészek bohózatot játszottak. A csillagászati előadás nem nagyon érdekelte se a kritikust, se a közönséget. Erről az előrejelzésről mit sem tudva jelentkezett a budapesti Uránia tudományos színház. A jó háromórás előadások nagyobb részét felolvasások tették ki, állóképekkel és néhány rövidebb filmmel kísértén. Valami élő zene is volt hozzá. Fárasztó rendezőknek, hallgatóknak egyaránt.

Tervük, hogy a nagyobb vidéki városokban egy-két napra birtokba veszik a színházat, Sopronban hajótörést szenvedett: a tanács elzárkózik fogadásuk elől<sup>29</sup>. Pedig hangsúlyozzák, hogy nem a különféle kinematográfok, hanem a külföld hasonló tudományos vállalkozásai színvonalán állnak. Győrött kétszeri halasztás után lemondják a vendégszereplést, mert gépjük

<sup>24</sup> GyH. 1907. máj. 12. 14. p. Egy Zeller István jár ez időben Sopronban Circus-Bioscop nevű vállalatával (1906-1911) Ld. Hárs József: Az első mozik Sopronban. Filmkultúra XXIII. évf. (1987) 8. sz. 73. lapon.

<sup>25</sup> A számot sem az áramfejlesztő ereje, sem a sátor szokásos mérete (ld. Függelék) nem valószínűsíti.

<sup>26</sup> Ha ez igaz, akkor túl gyors. A rezgésmentesség biztosítása csak 1200 m/óra sebességgel lehetséges, ld. Székely Sándor: A mozgófényképvetítógépek és azok kezelése. Bp., 1921.

<sup>27</sup> GyL. 3953/1896. jún. 25.

<sup>28</sup> Ladányi Miksa (szerk.): A magyar ipar almanachja. Bp., 1929, 250 + 334 lap.

<sup>29</sup> Soproni Levéltár 8067/165 kgy./1902.

Komáromban eltörött. Végre 1902-ben megtarthatják előadásait. Mint nagy vívmányról számolnak be arról a tízperces filmről, amelyet tíz darabból ragasztottak össze, hogy egy bikaviadalt elejétől végig [I] ábrázolhassanak. Előtte állóképes magyarázattal. Az újság csak melleleg jegyzi meg, hogy egész széksorok maradtak üresen, majd hozzáteszi, hogy vasárnap már jóval nagyobb volt az érdeklődés<sup>30</sup>.

Egy újvidéki vállalkozás megjelenése és egy győriek szervezte Uránia (ld. alább) után 1906-ban jelentkeznek ismét a budapestiek Győrött. Egyúttal belügyminiszteri körrendeletben kérik nevük védelmét<sup>31</sup>. Hanem most komoly baj van. „A mozgófényképeknek rovására volt a folytonos vibrálás”- olvashatjuk a lapban<sup>32</sup>. „Az Uránia képviselői ma már munkálkodnak a hibák orvoslásán.” Előbb kellett volna. A maradék bizalom és érdeklődés is jéggé dermedt. A következő évi vendéglátékot hiába harangozzák be azzal, hogy Molnár Viktor államtitkár, az Uránia tudományos egyesület és színház megteremtője és felvirágoztatója a színház vidéki osztályát teljesen új amerikai rendszerű gépekkel szereltette fel, s hiába írnak tüneményes sikerről, amit másutt értek el, a közönség – emlékezve a fiaskóra – távolmaradt. Szomorúan állapítják meg a végén, hogy a vendégszereplés anyagi eredménye gyenge volt<sup>33</sup>.

Lehet, hogy az 1906-ban hetekig tartó győri kezdeményezés is rontotta az esélyeiket. Mindjárt az évelején Kovács Dezső győri lakos, János nevű testvérével együtt, azzal a kérelemmel fordult a tanácshoz, hogy engedjék át nekik a színházat, a társulat távolléte idejére. Céljuk a budapesti Uránia képeinek bemutatása [!], s ezzel állandó Uránia színház létesítése. Páholy 2 K, egyéb hely 40 és 20 fillér, tehát mérsékelt helyárak, ahogy írják. A tanács átengedi a színházat, de ugrásra készen kell állniuk, mert ha netán visszajönnének a színészek, övük a terep.

A fő film: Utazás a föld körül. Verne Gyula neve is említetik. A színezett vetített képekkel kísért előadást mozgóképek és katonazene egészíti ki. Még márciusban is tartják magukat. A sajtó véleménye<sup>34</sup>: „Helyi emberek új vállalkozása vonzza néhány nap óta a közönséget a színházunkba ... Az eddigi előadásokat nagy közönség nézte.” Február 25-én pedig: „Esténként szépen megtelik a színház, a tudományos előadások mind nagyobb érdeklődést keltenek, különösen a közönség ama rétegeiben, amelyek kedvelik a szerény [!] szórakozást. És ez annál is inkább lehetséges, mert a helyárak igen alacsonyok ...” Általában egy, ünnepeken két előadást tartanak. A filmek eléggé vegyes tartalmúak lehetnek, mutatja ezt például a március 17-i kínálat: Tragikus munkáslány-tragédia, Cukrászinas, A holdba mászó részeg ember. A varázstyúk története annyira tetszett, hogy „néha-néha most is meg kellene ismételni”. Az utolsó híradás (március 18.) is még új filmekről szól.

A két későbbi rivális, Váradi Ármin és Biringer Károly szintén el-elfoglalja Thália otthonát. Váradinak Első magyar Bioskop-vállalat címen szervezett vándortársulata napi 10 K bérért kapta meg erre a jogot. Persze neki is félre kell állnia – három nap alatt -, ha úgy hozza a színészet sorsa.

---

<sup>30</sup> GyH. 1902. szept. 23.

<sup>31</sup> GyL. 2161/el. 1906.

<sup>32</sup> GyH. 1906. máj. 26.

<sup>33</sup> GyH. 1907. máj. 26. 6. p.

<sup>34</sup> GyH. 1906. febr. 23.



Hirdetésében<sup>35</sup> a február 2-án és 3-án (szombaton és vasárnap) lezajlott rendezéseiről a következőket mondja: „legtöbbszörösen kitüntetett egyedüli művészies >>Kinematograf<< melynek képei nem rezegnek, Szt. Louisban [sic!] Grand Prix-el kitüntetve [ez nyilván a vetítógépet gyártó cégre vonatkozik]. Van szerencsém a n. é. közönség b. figyelmét felhívni ezen elsőrangú művészies vállalatomra, mely az ország legelőkelőbb városaiban, a legnagyobb feltűnést keltette és mindenütt a legnagyobb meglepedésnek örvendett.” Naponta négy előadás (kezdetük 3, ½ 5, 7 és ½ 9 óra), nagypáholy 4 K, kispáholy 3 K, támlásszék 80 f, I. rendű zártszék 60 f, II. rendű zártszék 40 f, földszinti álló 30 f, karzati ülőhely 30 f, ugyanott állóhely 31 f. A kísérlet nem lehetett valami sikeres, mert a név eltűnik, s Várad úgyszólván, mintha még sohasem vállalkozott volna. Íme: „>>Uranus<< név alatt nagyobb szerű mozgófénykép-sátort rendeztem be, s ezzel az ország nagyobb városaiban előadásokat szándékozom tartani. Mielőtt azonban útra indítanám vállalatomat, próbaképpen s az itteni közönségnek leendő bemutatás végett 2 hónapon keresztül városunkban kívánok játszani, s az erre vonatkozó engedélyt az illető hatóságnál már kérelmeztem is [ez a rendőrség kellett hogy legyen]. Egyidejűleg a t. Tanácshoz is bátorkodom folyamodni az iránt, miszerint a gabona-vásártéren felállított ezen sátor helypénz díját, a két hónapi játszási időre – tekintettel arra, hogy helybeli vagyok, s ezen a téren kezdő -, mérsékelt átlagösszegben megállapítani szíveskedjék ...” A Tanács megengedi, s csak napi 2 K-t kér<sup>36</sup>.

A sajtó sem marad néma. 1908. június 27-én olvashatunk előzetest a Győri Hírlapban: „Jön az Uránusz! Európa legmodernebb villanyszínháza! Csodás attrakciók! Hűvös helyiség! Kényelmes ülőhelyek!...” Július 12-én beszámolnak arról, hogy a gabonavásártéren felállított Uránusz színházban aznap délelőtt fél tízkor Angyal Armand dr. főkapitány („civilben” nótaköltő) és Erdély Ferenc főmérnök helyszíni szemlét tartott. A színház építményét és tűzbiztonságát vizsgálták meg és teljesen rendben lévőnek találták.

Várad 1909-ben újabb kérvényt ír<sup>37</sup>: „Mozgófénykép-színházamat, mely a múlt évben is a vásártér nyugati részén volt felállítva, a folyó évben ápr. 15-től kezdve két óra újból felállítani szándékozom és e végből meghatalmazottam, dr. Deáky Zsigmond ügyvéd által azon kérelemmel fordulok a tek. városi tanácshoz, miszerint ezen sátornak a jelzett helyen és időre leendő félállítást” engedélyezzék és az elfoglalt helyért fizetendő díjat a múlt évihez hasonlóan napi 2 K-ban állapítsák meg.

1910. évi visszatérését március 20-án „Csak rövid ideig!” felkiáltással azzal adja tudtul, hogy a vásártéren álló „mozgófénykép-színház”-ában „Elsőrangú attrakciók kerülnek bemutatásra. A képek nem rezegnek és nem rontják a szemet. Naponta és minden előadásban új műsor.” 60, 40, 20 f-es helyárak.<sup>38</sup>

A helypénz összege úgy alakult ki, hogy a kávé sokallta a tanács által megállapított 2 fillér/m<sup>2</sup>-t, hiszen neki az engedélyért, a felügyeletért, a tűzrendészetért stb. is fizetnie kell, s mivel 200 m<sup>2</sup> a sátor alapterülete, az összeg naponta 4 K, havonta 120 K lenne, ami „óriási magas”. Megegyeznek 2 K-ban, de minden megkezdett hónap egész hónapnak számít. Végül –

---

<sup>35</sup> GyH. 1907. febr. 2. 6. p.

<sup>36</sup> GyL. 7108/1908. jún. 19.

<sup>37</sup> GyL. 4206/1909. ápr. 10.

<sup>38</sup> GyH. 1910. márc. 20.

a javadalmi hivatal főnökének véleménye ellenére – a tanács „méltányosságából” csak napi 2 K-t számít fel és csak a tényleges üzemelés 31 napjára<sup>39</sup>.

Ez pedig 1908-ban július 8 – augusztus 9. között zajlott le. Váradinak úgy látszik tekintélye van a tanács előtt és talán a társadalomban is. Utóbbira utal az, hogy a győri jótékony asztaltársaságnak ő az elnöke.<sup>40</sup>

Veszprémben italmérési engedélyt akar kérni, ehhez Győrből bizonyítványra van szüksége. Erkölcsi tekintetben kifogás alá nem esik, mert az ellene folyamatban volt ügyben felmentették. Győri lakos, kávé, győri illetőségű, magyar honos, nagykorú. Valaki viszont azt jelenti, hogy hazard kártyajáték miatt eljárás van ellene folyamatban. A dátumokból ítélve ez az, amiben nem találták bűnösnek. Lakcíme: I. kerület, Erzsébet tér 1. Ez a Fiume-kávéház címe<sup>41</sup>.

Meg kell még emlékeznünk egy érdekes próbálkozásról. Ez pedig a Phonokinematograph-színház, amely 1902 nyarán három napig szerepelt Sopronban (július 18-20., péntek, szombat, vasárnap). Színhely a Pannónia, a város új szállodája. Az igazgató bent járt a „Sopron” szerkesztőségében és elmondta, „hogymi ez a hosszú nevű színház? Hát bizony ez a technikai haladás egyik legfényesebb eredménye. Színészek és hangszerek nélkül mutat be egész operai előadásokat [!]. A fehér vásznon a laterna magika [!] segítségével megjelennek a ballet, a hőstenor, a drámai énekesnő, mint mozgó fénykép és az összes mozdulatokat végigcsinálják, ami kel egy-egy dalmű előadásához. Az éneket aztán a hangot a megőrző phonograph szolgáltatja, kísérve a teljes zenekarral. Így egész operai előadást végig élvezhet az ember a legfélreesőbb faluban is. Már bizony ördögös egy találmány ez és ha őseink valahogy visszakerülnének közénk, hát azt hinnék, hogy a világon a földalatti szellemek lettek urrá. Biztosra vesszük, hogy az érdekes előadásokra zsúfolásig megtelik a Pannonia fehér terme. Előadásra kerülnek a Manno Favorite és a Carmen c. operák és ezenkívül naponként még más apróbb dologból álló gazdag műsor várja a közönséget. A többit megmondják a falragaszok.”<sup>42</sup> Kezdeté 8 órakor. Belépti díj 80 kr.

Hogy próbáltak-e szerencsét Győrött? Valószínű, ám egyelőre nincs róla adat. Edison villamos fonográfját mindenestre bemutatták a Hungária-kávéházban, megemlékezik róla a Győri Hírlap 1896. május 14-én.

Teljes operáról természetesen szó sem lehetett. 1903-ig még csak kísérlet sem történt operarészletek felvételére, mindössze egyes áriák jelentek meg, azok is gyakran rövidítve. Az első teljes opera – A trubadúr – 1906-ban került piacra. Mi lehetett akkor azon az előadáson?!<sup>43</sup>

Volt még egy Uránia elnevezést használó sorozat Győrött. A polgári fiúiskola tanári karának külön bizottsága tevékenykedett e terén. Előadásait vasárnaponként tartották az iskolában, 20 f belépődíjat kérve az álló és mozgóképekből és természetesen tudományos előadásból kialakított rendezvényekért. A főreáliskola sem maradt tétlen. A győri

<sup>39</sup> GyL. 7100/1908. és 7706/1908.

<sup>40</sup> GyH. 1902. ápr. 19. és 27. Ez utóbbiból kiderül, hogy saját egyleti helyiségük az újvárosi Sokoray-vendéglőben van.

<sup>41</sup> GyL4136/1902. t. A kártyajátékról szóló jelentés és maga a jegyzőkönyv dátuma jún. 9.

<sup>42</sup> „Sopron” 1902. júl. 16.

<sup>43</sup> Massenet: Manonja, Donizetti A kegyencnő c. operája és Bizet Carmenje többfelvonásos művek. Vlsz. a Pathé-cég fonográf-hengerekre felvett operarészleteiről lehet szó, ezek rendszeresen készültek már a századforduló előtt is. Ld. 01-dal Gábor: Hanglemezbarátok könyve. Bp., 1962, 138., ill. 145. lapon-

mérnökegylettel közösen vásároltak egy vetítógépet, amely 1909. január 16-án „már teljesen felszerelve, s használatra kész állapotban” várja az előadót. Ezeket a 80-100 K-ba kerülő gépeket a vallás- és közoktatási minisztérium rendeletileg a tanszerjegyzékbe felvette és az iskoláknak beszerzésre ajánlotta<sup>44</sup>.

Jók lehettek ezek a masinák, következnek abból is, hogy tiltakozásra készítették a helybeli mozisokat. Az iskolai előadások érdekességét és hasznosságát közvetve bizonyító beadványnak azonban semmi hatása sem volt<sup>45</sup>.

## A KÁVÉHÁZAK MOZIELŐADÁSAI

A szerkezet, amelynek segítségével a vetítés megvalósul, átvitt értelemben az a hely is, ahol az esemény lezajlik, a görögből képzett kinematograph vagy a bioskop. Mozgást leírni vagy az életet látni, ez itt a lényeg. Győrött a bioskopot csak vándor mutatványosok használják hébe-hóba, Sopronban az első állandó mozi (1908) neve. A kinematograph hamar kinematográfá, majd (1904 körül) mozgófényképelőadássá magyarosodik. A mozi először 1907. november 16-án jelenik meg a Győri Hírlapban, A kinematográf és a Mozi-pör c. cikkekben. 1909-ben „Julcsa a moziban” címmel szólnak egy esetről. „Erről írjon verset kitűnő barátunk, Heltai Jenő!” – felkiáltással. Írt is. Dal a moziról címen olvasható a Fűzfasíp c. kötetében, amely 1913-ban jelent meg és az 1895-1912 között keletkezett költeményeiből mutat be egy csokorra valót. A vers születésének időpontját még nem ismerem. A fenti cikk szerzője már olvasta, tehát 1909. január 5. előtti. Megjegyzendő, hogy Heltai korábban egy ideig Győrött játszott mint színész. Ezt akkor emlegetik, mikor (1910) saját kabaré-társulatával jelentkezik a városban.<sup>46</sup>

Az intézményt hívják még mozgófényképszínháznak, mozgósínháznak vagy egyszerűen mozgónak, mint ahogy a bioskopot biónak, a kinematográfot pedig kinónak. A Hartmann testvérek soproni Bioskopjából kifejlődött Elite Mozgó az államosításig viselte ezt a nevet. A sopronbánfalvi mozi pedig Kino volt végig. A soproni német nyelvű sajtó is használja a mozi elnevezést („Städtischer Mozi”)<sup>47</sup>.

Nem bizonyítható tehát az az állítás, hogy Heltai találta ki a mozi szót. Lehet, hogy csak felhasználta. Hiszen már „a verebek is ezt csiripelték”!

Hogy mennyire népszerű a mozi, bizonyítja egy kereskedő egészoldalas hirdetése 1906-ban: „A gyermek tudományát csak úgy fejleszthetjük, ha technikai tárgyakat vásárolunk karácsonyi ajándéknak, melyek egyben játékszerek is, így pl. egy gőzmotor 3,50 K-tól kezdve, elektromos motor 5 K-tól kezdve, kinematograf mozgó képekkel, eredeti újdonság, amely egyszersmind ködfátyolkép is, 12 képpel már 20 K-tól kezdve. Automobil gőzfűtéssel 10 K stb.” közli Winter Zsigmond<sup>48</sup>.

---

<sup>44</sup> A gépet a Hollós-féle műintézetől lehetett beszerezni (Bp., VII. ker. Lövölde tér 7.), ld. Hárs József: A fényképezés története ...

<sup>45</sup> GyH. 1914. febr. 12.

<sup>46</sup> GyH. 1910. ápr. 6., a társulatról még: ápr. 9., 10., 22. számban.

<sup>47</sup> Westung. Volksblatt 1912. nov. 28. vagy: Wo bleibt das Mozi? Oedenburger Zeitung 1913. márc. 1.

<sup>48</sup> GyH. 1906. dec. 23. 12. p. Címe: Baross u. 32.

Biringer Károly alighanem 1899. október 29-én hirdet először vetítést kávéházában. „Aki még nem látta a világhírű Edison nagy szenzációt keltő találmányát (kinematograf), mozgó fényképeket, uránia színházzal egybekötött előadásait, az menjen a Korona-kávéházba vasárnap, október 29-én és hétfőn, 30-án, hol az este 8 órától tanulmányos magyarázattal megtekinthető lesz. – Belépti díj 30 kr.”<sup>49</sup> Az Amerikából hazajött kávé Edisonra esküszik (érdekes, Lumière nevének egyik mozi se emlegeti), a közönséget azonban még nem kell ismernie: nem vállalkozik folyamatos vetítésre.

A tapogatózás nem tart sokáig. Az első mutatványos feltűnésétől a csak és kizárólag mozi célját szolgáló intézmény megnyitásáig Győrött mindössze tizenhat év telt el. Ezalatt a színházon kívül legtöbbször a kávéházak szerepelnek az új találmány működésének helyszínéül.

Ezeknek a létesítményeknek tulajdonosai vagy bérlői a Győri vendéglősök, kávéosok és italmérők ipartársulatának keretei között védték érdekeiket. Elnökük, 1904. május 10-én (54 éves korában) bekövetkezett haláláig, Posch Nándor, őt Herczeg Ferenc, addigi alelnök követte, az ő helyére pedig Erhardt Antal került<sup>50</sup>.

Védekezni leginkább a hatalom ellen kellett. A város vezetősége közigazgatási feladatainak teljesítésén kívül a bevételek növelésével törődött. Adó, büntetések, különféle díjak kirovása és beszédese nem elhanyagolható munkaterülete a különféle hatóságok.

Győr város jogügyi bizottsága 1894-ben beterjeszti a tanácsnak a kocsmák- vendéglők-, sörházak- kávéházak-, pálinkamérésekről és pusztán szállásadásra és étkezésre használt fogadó-, vendéglő, kávéházi és kávémérési iparokról szóló szabályrendeletet, amelyet a közgyűlés 1894. január 11-én tárgyal és elfogad<sup>51</sup>. Az I. rész 8. §-a szerint: „Kávéháznak azon üzlet tekintetik, melyben: a. Kávé, thea, csokoládé, fagyalt s hűsítő italok és ezekhez szükséges nedvek, italmérési engedély tárgyát képező szeszek, úgy a felsorolt cikkekkel fogyasztani szokott sütemények állandóan kaphatók. – b. Legalább egy tekeasztal állandóan a közönség rendelkezésére áll.”

A 9. §.: Kávémérésnek azon üzlet tekintetik, melyben kávé, tej, thea, csokoládé, vaj és az ezekhez való sütemények kaphatók. Kávémérésekben tekeasztal felállítására, tekézés, kártyázás és minden egyéb játék, zenélés, dalolás, valamint bárminemű szeszes italok kiszolgálása tilos.”

A kávéházak kettőig lehetnek nyitva, a zene viszont csak éjjelig szólhat. Illetve esetenként külön engedéllyel (és pénzzel) meghosszabbítható. A kávémérések azonban csak április 1 – október 1. között maradhatnak este 8-ig nyitva, különben már este 7-kor kötelesek bezárni, s reggel 4, ill. 5 előtt nem nyithatnak ki. Még ajtó mögött sem árulhatnak (ma úgy mondanánk: utcán át). A szabályrendelet csak 1895 májusában lépett életbe, de a nyitva tartásról rendelkező 10. §-a ellen még sokáig berzenkedtek, nem is hiába.

A Baross út és vásártér sarkán lévő Korona-kávéház akkor még Maitinszky és Máday kávéoské volt<sup>52</sup>. Ők többek között a következőkkel érvelnek egész éjjeli nyitva tartásuk mellett: „a majd csaknem hetenként előforduló éjjeli időben történő hirtelen megbetegedéseknél

<sup>49</sup> GyH. 1899. okt. 29.

<sup>50</sup> GyH. 1904. jún. 19.

<sup>51</sup> GyL. az 1894. évi 20. közgyűlési szám alatt.

<sup>52</sup> GyH. 1895. okt. 27.

szükséges gyógyszereket: jég, cognac, rum, tea, citrom stb.” másként nem tudnák kiszolgálni. „Nagyon gyakran megtörténik, hogy a szállodák túltömöttsége miatt az érkező utasok, miután a vasúti vendéglő és várótermek a vonatok beérkezése után bezáratnak, helyiségünkre szorulnak. Azonban nemcsak az idegeknek, hanem a helybeli közönségnek is nagy kényelmére szolgál, ha üzlethelyiségünk éjjel nyitva tartatik. Nagy számmal vannak azok, akik éjjeli vonatokkal elutaznak vagy érkeznek...” Ők a tanács helyében nemhogy akadályoznák, hanem egyenesen megkövetelnék az éjszakai nyitva tartást, mint ahogy a bérkocsisokat is kényszerítik a szolgálatra<sup>53</sup>.

Szeptemberben már többen is tiltakoznak<sup>54</sup>. Eddig kettőig zenélhettek. A terhek ugyanazok, mint a fővárosban, ám akkor a jogok is legyenek ugyanazok. Egyéni, gazdasági, idegenforgalmi és közbiztonsági szempontból egyaránt érdek az éjjeli nyitva tartás és a szeszes italok kimérhetése. „A nyitva tartott és kivilágított kávéház egész környezetére nézve mintegy biztonsági őrszemet képez.” A város jövedelme is csökken. Egy másik szempont: „Mi kávéháztulajdonosok vendégeinket jobbadán csak a vendéglők és kocsmákból kapjuk, hol rendszerint 12-1 óráig elvacsoráznak és csak az után keresik fel a kávéházakat, ha tehát 2 órakor bezárjuk üzleteinket, forgalmat csinálni képtelenek vagyunk, de méltánylást érdemelnek zenélő cigányaink ... is. Itt közel 100 család létéről van szó<sup>55</sup>, kik, ha a zenélés csak 12 óráig van megengedve, mert ilyenkor mulató vendég még alig kerül a kávéházakba – éhhalálnak vannak kitéve.”

A kávémérések pedig este 10-ig kérik meghosszabbítani zárójukat. Nem szórakozóhelyek – vallják -, hanem a szegényebb néposztály olcsó táplálkozási helyét képezik<sup>56</sup>. Különösen igaz ez azóta, mióta szeszes italt nem árusíthatnak. „Az a szegény munkásnép, elfogyasztván megrendelt kávéját, siet haza kipihenni a napi munkában elfáradt tagjait.” A vendégek legnagyobb része a munkásosztályból való, s a kitűzött záróra körül végzik be a munkájukat.

A rendőrkapitány véleménye, hogy egyesek kijátsszák a rendeletet, mert egyszerűen beállítanak egy tekeasztalt a kávémérésükbe, s máris kávéház nyitására kérnek engedélyt. Ezen lebujok. „Könnyű elképzelni, hova vezet gyakorlatilag a felszabadítása az alsóbb néprétegek tartózkodására, dőzsölésére berendezett helyiségeknek, mikor tudvalevőleg városunk területén a kávémérők száma egész légió, rendőrileg ellenőrizni nem lehet.” Máshol korlátozzák a számukat. Sopronban például csak három működhet.

Ugyancsak záróra módosítást, illetve a zenélés idejének meghosszabbítását kéri Mojzer Antal a Fehér Bárány és Meixner Mihály a Fehér Hajó fogadó üzlettulajdonosa 1898-ban<sup>57</sup>. Az 1895-ben életbe lépett korai záróra a zenélésre vonatkozóan (12 óra) az azóta eltelt időben szerzett tapasztalataik szerint hátrányos rájuk nézve. Elsőrangú üzleteik az I. kerületben találhatóak. Éttermeiket a helybeli és vidéki intelligencia látogatója, amelynek száma a gyáralapítással (Vagon-gyár, Zeisa-gyár) és a háziezred idehelyezésével nőtt, még sincs rendezavarás.

---

<sup>53</sup> GyL. 5761/tan. 1895. aug. 17.

<sup>54</sup> GyL. 6222/1895. szept. 5.

<sup>55</sup> Ezzel szemben Farkas Gusztáv és Vörös Elek zenekarvezetők 113/1897. jan. 7-i fellebbezése szerint Győrött 60 adófizető zenész cigánycsallád van, mintegy 400 taggal.

<sup>56</sup> GyL. 423/1896. jan. 22.

<sup>57</sup> GyL. 4943/1898. júl. 16.

A helyi életszokások is módosultak. „Az életszokás változása nagy részben abban nyilvánul, hogy míg az előtt vendégeink csak nagyritkán kívántak zenét hallgatni, addig az utóbbi évek alatt majdnem mindennapi dolog, hogy zenét óhajtanak, sőt gyakran megesik, hogy ezt a záróra után is kívánják szórakozásul, amikor szintén köztudomás szerint – rendszerint úgyszólván zárt körben, családi körök vannak együtt, különösen nyáron, nyári kertjeinkben, ill. a sétatéren.” Kénytelenek a további zenélésre engedélyt váltani, ez a kellemetlenség nincs arányban a fogyasztással, s tetézi azokat a kiadásokat, amelyek az éjjeli üzlettel járnak. A rendőrkapitány szerint egyes üzleteknek meg kellene adni az engedélyt, hogy éjjel egyig zenélhessenek, de az egyforma záróra veszélyes, „mert azóta kisebb kávéházak is keletkeztek, melyek könnyen a munkások szociális törekvésének tanyáivá válhatnak, amennyiben nem egyet túlnyomóan munkások látogatnak, pedig azokat záróra hiányában ellenőrizni nem lehet.”<sup>58</sup>

A tanács határoz. A századfordulóra Győr éjszakai élete úgy alakul, hogy a „légiónyi” kávé mérés nyáron 10-ig, télen 9-ig tarthat nyitva, a vendéglők éjjel 2-ig, a kávéházak viszont reggelig látogathatók. Zenélés a fogadókban és vendéglőkben csak éjfélig, kávéházakban 2-ig lehetséges, a hosszabbítást minden esetben külön kell kérni 1,50 K ellenében. Kivételek az I. kerületbeli elsőrangú fogadók, ahol „a zenélés éjjeli 1 óráig engedtetik meg”.

Ez annyit jelent, hogy akinek ideje és pénze van az esti, éjszakai szórakozásra, az idejének és pénzének nagyobbik részét a belváros luxuséttermeiben tölti-költi el. A kávéházaknak csak a kávé mérések nem komoly riválisai. Riválisai viszont a fogadók éttermei, a vendéglők, kocsmák, valamennyi szórakozóhely, ahol a hatvan adófizető cigányzenész húzza a talp alá valót.

Pedig a kávéházak üzemben tartóinak a fővárosi színvonal eléréseért vagy legalább megközelítéséért, a csillogásáért vagy a villanyért és a lapokért sokat kell fizetniük. Hogyan hozzák ezt be? És hogyan tehetnének szert nagyobb jövedelemre, hogy üzletük „aranybánya” legyen? A választ – szinte egyidőben – ketten is megadták: Váradi Ármin és Biringer Károly. Mindketten bevezették üzletükbe a villanyt és nem sokkal utána a mozielőadásokat. Váradi Ármin a Fiume-kávéházban, Biringer Károly a Koronában.

Az ötlet hallatán a versenytársak élesen reagáltak. A mozgófényképek a tanácsban címmel megírja ennek történetét a Győri Hírlap 1905 karácsonyán<sup>59</sup>: „Ismeretes, hogy a győri kávéházakban játszó mozgó fényképek miatt két okból történtek felszólalások és pedig a kevésbé szolid képek miatt<sup>60</sup>, valamint a vendéglősök és kávéások tettek panaszt, mert szerintük a kávéházakban színházszerű berendezések a versenynek megengedett eszközeit túlhaladják. A rendőrfőkapitány az utóbbi kérvényt elutasította, szintúgy a mozgófényképek bevezetésére benyújtott harmadik kérvényt, ezt azon indokból, hogy a város területén már két kávéháznak adott ilyenre engedélyt, többet pedig nem lehet ellenőriztetni, valamint mert színiévad alatt nagy teremben károsak a mutatványok, azon felül egészségtelen versenyt okoz a többi üzletnek. A tanács fellebbezés folytán ma tárgyalta az ügyet és Schröder Aladárnak, az Elite-kávéház bérlőjének is megadta az engedélyt, kiindulva abból a felfogásból, hogyha kettőnek van engedélye, nincs jogalap, hogy a harmadiktól megvonni lehessen.”

---

<sup>58</sup> GyL. 7124/1898. okt. 2.

<sup>59</sup> GyH. 1905. dec. 24. 10. p.

<sup>60</sup> GyH. 1905. dec. 19. 3. p. A panaszolt pikáns képek eltávolítását el fogja rendelni a hatóság.

Újabb helyzetkép következik: hogyan festenek a „biztonsági órszemek” a fekete éjszakában? „Az éjjeli élet Győrött valóságosan nagyvárosias jelleget kezd öltetni a mozgó fényképmutatványok által. Ma már három kávéházban láthatók, s mindegyik zsúfolva van olyan közönséggel is, mely eddig egyáltalában nem keresett éjjeli szórakozást. Azokat a helyiségeket, melyekben a mozgó fényképeket mutatják, egész családok keresik fel, amely ezen szórakozásnak szolid, intelligens és oktató jellegét igazolja. Úgy mondhatnánk helyesebben, hogy a mozgó fényképmutatványok megteremtették városunkban a családi olcsó és tanulságos mulatást. Ennek az életnek megteremtőjéül Győrött Biringer Károlyt, a >>Korona<< kávéház tulajdonosát tekinthetjük, a ki már hét évvel ezelőtt [tehát 1899-ben], Amerikából visszatérve, létesíteni akarta a mozgó fényképmutatványokat, erről azonban a villamos világítás hiányában, akkor le kellett mondania, de alig kezdte meg a villamos mű üzemét, Biringer berendezte kávéházát a mozgó fényképekkel. A mutatványok nála a legszebbek, legtökéletesebbek, legtanulságosabbak és legmulattatóbbak. Minden kép, melyeket maga választott ki, valamint a fényvetés tökéletessége, azt mutatják, hogy Biringer Károly világútjában a mozgó fényképek kezelésében és a szórakoztató mutatványok összeállításában kiváló gyakorlatot szerzett. Mozgó fénykép-vállalatával városunkban közel tízezer új kávéházi vendéget mozgósított.”<sup>61</sup> Később válik majd nyilvánvalóvá, hogy a cikk mennyire sugalmazott. Ez a szórakozás értékelésére vonatkozik, a közölt adatokat nagyjából el lehet fogadni. Hogy tízezer új kávéházi vendég lett volna? Ha tízzel osztjuk, akkor is szép teljesítmény.

A versengés megindult. A halandó vonatra harmadikként felkapaszkodott Schröder kénytelen egészoldalal hirdetéssel felhívni magára a figyelmet<sup>62</sup>: „Értesítés! Van szerencsém a n. é. közönségnek tudomására adni, hogy e hó 25-től kezdve [1905. december] naponta >>Elite<<- kávéházamban esténként elsőrangú attrakciós beszélő, éneklő és zenélő mozgófényképek mutatnak be a Projektograf által. Műsorra csak a legújabb és legszenzációsabb képek kerülnek. Minthogy kávéházamat teljesen ezen a célra átalakítottam, a n. é. közönség mutatványaimat a legnagyobb kényelemben tekintheti meg...” Erről annyit tudunk, hogy zárt vetítőkamrárt építtetett<sup>63</sup>.

Váradi ugyanebben a számban: „Hova menjünk karácsony [i] ünnepekre? A Fiume kávéházba, hol fényes villany színjáték mellett tölthetünk kedélyes estétet, ahol mindig újabb és szebb képekből összeállított műsorral lepnek meg, hol most ismét egy egészen új karácsonyi műsor lesz látható.” És felsorol huszonzét címet. „Fenntartott helyek. Szabad bement. Pontos kiszolgálás.” És még a lap alján is egy csík a figyelem felhívására szolgáló szöveggel.

Biringer 1905. december 30-án: „Boldog új évet! Szilveszter és Újév napján esti 10 órától hajnalig folytonosan mozgófénykép a Korona kávéházban.” Az Elite fél kilenckor, Váradi „esténként” kezd, csak Biringer vigyáz arra, hogy ne zavarja a színház köreit. Igyekszik megszerezni és megtartani a tanács jóindulatát. És másokét is. 1906-ban például Purim-ünnepélyt rendez. „Mozgó-fénykép reggelig” – teszi hozzá<sup>64</sup>. Filmjeit több helyről szerzi be. 1907. február 14-én a legújabb párizsi szállítmányról ad hírt, március 24-én pedig Mozgófényképek a színházban címmel a következőket írta a Győri Hírlapba: [31-én húsvétvasárnap, majd hétfőn, kedden és szerdán 8 órakor] „a győri színházban a világhírű Edison-géppel mutatom be a legújabb amerikai, párizsi és berlini mozgófényképeket. Győr

<sup>61</sup> GyH. 1906. jan. 14.6. p.

<sup>62</sup> GyH. 1905. dec. 24. 12. p.

<sup>63</sup> Ld. 95. jegyzetet.

<sup>64</sup> Annak ellenére, hogy vlsz. nem volt zsidó. GyH. 1906. márc. 11. 8. p. és 122. jegyzetet.

város érdemes közönsége tudja, hogy én a nagyhangú reklámoknak nem vagyok barátja és így csak azt jegyzem meg, hogy ami tökéleteset a technika e terén elért, azt be fogom mutatni. Helyárok: Nagy páholy 5 K, kis páholy 4 K, földszinti ülés 80 f, állóhely 60 f, karzat 40 f. Hétfőn és szerdán du. 4-kor ifjúsági előadás...”<sup>64</sup>

A mozi népszerűsége országszerte olyan nagy, hogy érdemes már külön moziújság alapítására gondolni. A kinematográf hirdetése a Sopron-ban és a Győri Hírlapban is napvilágot látott 1907 őszén. Kéthetenkénti megjelenést terveznek. Fél évre csak 6 K<sup>65</sup>.

Van aki későn ébred. Vagy csak az ötlet túl merész? Meixner Mihály, a Royal tulajdonosa, 1907 júliusában kérvényt adott be a tanácshoz. „Köztudomás szerint a győri közönség az utóbbi években a mozgófénykép-mutatványokat megkedvelte, de tény az is, hogy azokban csak kávéházakban gyönyörködhetik, tehát ez a szórakozás egy többtagú családnak jelentékeny pénzébe kerül, mert a kávéházban köteles és kénytelen valamit fogyasztani. De költséges a mozgófénykép-látványosság akkor is, ha szórványosan a színházban produkálják, mert természetesen ott is belépődíjakat kell szedni. Tisztelettel alulírott Győrvárosnak nyáron át ittmaradásra kényszerült igen tisztelt közönsége számára díjtalanul, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül kívánom ezen kedvelt szórakozást biztosítani és ez okból, erre a célra, kérem a Tek. Tanács engedélyét, hogy a szállodámmal szemben lévő ún. cédulaház két szélső kőpillére mellé egy-egy faoszlopot helyezhesse, amelyre esténként kb. 5m<sup>2</sup> nagyságú vásznat húzatok, amelyen a legújabb, de szigorúan szolid képeket a kávéház emeleti ablakában elhelyezendő géppel vetítették. Kötelezem magamat, hogy a mozgófénykép-mutatványokat július és augusztus hónapok alatt, kedvező időben, állandóan és díjtalanul fenntartom és a szezon befejezése után a két faoszlopot eltávolítom. Ajánlatom nem új, Budapesten, Bécsben és a külföld nagy városaiban ismeretes és Győr nagyvárosias jellegének emelését és forgalmának élénkítését szolgálja.”

Kérését elutasítják, lévén főforgalmi útszakaszról szó, amely ma is szűk a forgalom lebonyolítására. A nyári előadások oda vonzanak a külvárosok közönségét is. A rovott erkölcsű egyéneket nem lehetne kizárni, a rendőrség nem lenne képes fenntartani a rendet.<sup>66</sup>

Biringert már 1909 végén foglalkoztatja egy állandó mozi építésének nem könnyű kérdése. Az első lépést azzal teszi meg, hogy eladja Fischer Gyulának és társának a Korona kávéházat. Az új tulajdonosok hirdetésében közlik, hogy nagy áldozatok árán sikerült a legelőkelőbb filmgyárakkal összeköttetésbe lépniük. „Jó italok, figyelmes kiszolgálás.”<sup>67</sup>

Váradit viszont terjeszkedik. Nem tudjuk, hogyan sikerült elmozdulnia az anyagi mélypontról, tény viszont, hogy a Fiume kávéház mellé, „szabályszerű iparendély nyeréssel” megszerzi az imént említett Koronát is. Június és július hónapokban tataroztatta, ezalatt nem voltak benn mozielőadások, mégis fizetnie kell a kétszer 200 K-át. Nem engedik el neki, mert az összeg nem osztható meg. Legfeljebb azt tehetné, hogy áttér a havi fizetésre, ám az sokkal drágább, hiszen havonta 30 K kiadást jelent.

Később ismét anyagi nehézségei támadnak, nem tudja kiegyenlíteni az áramdíjakat sem. Vándormozijával is baj lehet. Még 1910 tavaszán közli, hogy a Magyarország nagyobb

---

<sup>65</sup> GyH. 1907. nov. 16. 2. p.

<sup>66</sup> GyH. 1907. júl. 14. 6. p. és júl. 16. 2. p.

<sup>67</sup> GyH. 1909. dec. 12. 12. p., de már 1910. márc. 11-én Váradit hirdeti ott.



városaiban működő villany-színházához szükséges nagymennyiségű elsőrendű képeket előbb két kávéházban mutatja be.<sup>68</sup>

1912. november 1-je után, mikor az állandó mozi engedélyezésével bealkonyult a kávéházi előadásoknak, kétségbeesett kérvényt fogalmaz: „A tekintetes tanács azáltal, hogy elvette tőlem a mozit, üzleteimet teljesen tönkre tette. A mozit pótló kabaré engedélyi kérvényemet pedig elutasította. A tek. városi tanács minden megélhetést elvett tőlem, ezzel szemben csak nagy fizetési kötelezettségek szakadtak a nyakamba. A mozi színháznak a tek. tanács oly magas díjakat szabott, hogy azt bevenni lehetetlen. Húsz éve polgára vagyok a városnak [tehát 1892 óta], mindig igyekeztem a nagy családomat tisztességesen fenntartani, ami idáig sikerült”, de most már képtelen rá. Tartozása több mint 4000 K 1912-ben. Végül megjelenik nála a végrehajtó<sup>69</sup>.

A mozival rendelkező kávéházak virágkora 1904 és 1912 közé esik. Az eddigiekhez 1907-ben csatlakozott a Fehér Hajó kerthelyisége<sup>70</sup>, ennek megfelelően 1908-ban már négy kávéházban vetítenek<sup>71</sup>. Egy évvel később megnyílik Biringer Apollo-mulatója, amely 1910 nyarán részben kávéházzá alakul<sup>72</sup>. A város számvevői hivatala javasolja<sup>73</sup>, hogy szedjenek havi díjat a mozgófényképlátványosságok után, nagy elterjedtsége miatt. Ez az a díj, amely annyira lesújtotta Váradit. „Indokolja ezen díj szedését az, hogy ezen látványosságok nagy közönséget csődítenek az illető üzletekbe és ez által azoknak, kik a mozgófényképek bemutatását nem alkalmazzák, nagy anyagi károkat okoznak, esetleg kényszerítik őket is azoknak tetemes költséggel való bevezetésére. Szociálpolitikai jelentősége pedig az, hogy az ilyen üzletek a lakosságot költekezésre csábítják [pedig nincs is külön belépődíj!], ami az ily keresőképtelenség és élelmi és anyagdrágaság miatt a megélhetés eszközeit vonják el a család- és egyesektől.”

Egy 1909. február 20-i feljegyzés szerint a mozgófényképes kávéházak világításáért – időhatárok megjelölése nélkül – 10431 K 24 f-t, kinematográfért 6580 K 08 f-t fizetnek összesen. A margón: Elite, Fiume, Biringer, Hungária, Kisfaludy.<sup>74</sup>

1910. január 27-én kimutatás készült a város területén lévő állandó látványossági és mozgófénykép mutatóanyagokról. A kilenc tételből kettő „légi hinta és céllövölde”, egy „testedző ütőgép”, az első pedig a színház. A többi: Várad Ármán Erzsébet tér 13, Fiume-kávéház, Ludasi Mór Baross u. 23., Hungária-kávéház, Biringer Károly Biesinger Park [6.], Apollo-mulató és Major Balázs Erzsébet tér 1., Elite-kávéház. Ludasi nem egész évben vetít, csak a nyári hónapokra fizeti az előírt havi díjat.<sup>75</sup>

Az új találmány iránti kritikátlan csodálat múltóban van, a közönség kezd hangot adni elégedetlenségének. A Győri Hírlap 1909. február 27-i számában Kalapok a moziban címmel írják: „A közönség köréből kaptuk a következő panaszos levelet. A mozira vonatkozik, és így a szó szoros értelmében közérdekű, mert hisz van-e Győrött valaki, aki nem jár el néha a

<sup>68</sup> A Fiume- és a Korona-kávéházban, ld. 67. jegyzetet.

<sup>69</sup> GyL. 12685/1912. okt. 18.

<sup>70</sup> Júl. 17-től: GyH. 1907. júl. 17. 2. p.

<sup>71</sup> GyH. 1908. márc. 11.

<sup>72</sup> Az Apollo-mulató megnyitása: GyH. 1909. dec. 12., részben kávéházzá alakítják: 1910. nyarán. Szept. 3-án nyílik: GyH. 1910. aug. 28-tól hirdetés.

<sup>73</sup> GyL. 8384/1907. szept. 17.

<sup>74</sup> GyL. 1890/1909. febr. 16-hoz.

<sup>75</sup> GyL. a 821/ki. 1910. sz. irathoz.

moziba? – Szól pedig a levél a következőképpen: Mit szólnának a hölgyek, ha valaki közülük a színház nézőterére kalaposan ülne be? Nem is szólva arról, hogy a jegyszedő be sem eresztené, a mögötte ülők bizonyára hamarosan lehurrognák fejről a látást elfogó fölöslegesen fejdísz. Pedig a színház nézőtere lejtős, ami lényegesen javítja a hátul ülők kilátását. Nem úgy a mozis kávéházban, hol az asztalok vízszintes talajon állnak. A pusztá fejek is eléggé rontják a hátrább ülők kilátását, hát még a most divatos malomkőnyi tollas-berkes kalap-szörnyetegek? – Legutóbb is abba a kellemes helyzetbe jutottam, hogy elém telepedett öt óriásnál óriásibb kalap.” Még a mozinál is jobban szereti a szép hölgyeket, de itt csak a kalapokat látta. „Lejátszottak aztán a fehér vásznon vagy egy kilométernyi drámát és humort, de biz én abból alig pár száz métert láttam, a többit elnyelte az öt falánk kalap ... általános volt a bosszankodás ...” Akasszák a fogasra a kalapokat – javasolja a levélíró és egyetért vele a szerkesztő is.

Három év múlva „egy mozilátogató” úgy tudja, hogy a fővárosban már rendelet van arra, hogy a felírás és szöveg magyar legyen a moziban. „Nálunk a felírások még legtöbb helyen német szövegűek. Legtöbbször az asztaltársaim sem tudnak németül. Vannak itt is mozik, ahol a szöveg magyar ... [ez nyilván a filmkölcsonzóktól függ] ... de milyen. Kuriózumképen: >>Én csak szép aszonit veszek el feleségnek. A hugába vagyok szeretve, mely nélkül egy általán meg nem élhetek.<< >>Pali borzasztóan be lett csapva.<< `(hova, kérem, hova?) >>Nyulfoggas Magyarországon, öt órakor a levelet ismét meg fogja nézni s meg fog jelenni irodámban.<< >>A gyermek a sok szenvedés miatt oly rosszul néz ki, hogy anyja csak nehezen tudja megismerni.<< Elképzélhető, hogy az ilyen mozi után mi is >>úgy nézünk ki<<.” A mai nyelvművelők már elnézőbbek, mint a levélíró, minket már inkább az érdekelne, hogy vajon kik készítették ezeket a nemcsak pongyola, esetenként magyartalan, hanem valószínűleg nem a leghűbb fordításokat. Egy címet találtam 1913-ból: „Edison elsőrangú filmkölcsonzó vállalat. Moskovitz Bendő. Pontos és megbízható. Hetenként újabb 8000 m-es képvásárlás. Jegyzők bérmentve. Budapest, Károly körút 24.”<sup>76</sup>

Végül is megérte a kávéásoknak ez a sok fáradtság, izgalom, kísérlet? A közvélemény szerint bizonyára jó üzlet volt. Erre utal egy elkésett reklám. A Mosonvármegye 1914. augusztus 30-i számában olvashatjuk a Pathé-cég mozigépét ajánló sorok végén: „Vendéglősöknek aranybánya. Nem játékszer!”

A reklám azért késett el, mert ekkorra már erősen szabályozták a mozielőadások körülményeit, s megszűnt az az időszak, amikor bárki bármit bármikor és bárkinek levetíthetett.

## A MOZI KORLÁTOZÁSA

Az eddig idézett leírások igencsak rózsaszínűre festik a képet. Valóban ilyen ártatlan szórakozás volt a mozi?

Körülötte mindenesetre zajlott az élet. Egy „afférról” Mozi-pör címen tudósít az újság<sup>77</sup>. Aczél Miksa, a Hungaria-kávéház tulajdonosa, a kávéházában felállított

<sup>76</sup> Beck Szilárd: A mozgófénykép. Bp., 1913, 62 lap.

<sup>77</sup> GyH. 1907. nov. 16.

mozgófényképkészülék miatt, amelyet Váraditól bérben tartott, annak fiát összeszólalkozás közben elverte. A kir. törvényszék fellebviteli tanácsa jóváhagyta az első fokú ítéletet: 40 K pénzbüntetését.

Egy másik esettel a város közgyűlése is foglalkozott<sup>78</sup>. Egy időben a Fiume-kávéházat „esténként terrorisztikus szándékkal egy csoport kéretlen látogató lepte el”.

Ezek persze egyedi esetek. Az a helyzetkép viszont, amelyet 1909-ben fest az újság, már a társadalom mélységeibe is bepillantást enged. A cikk címe: Babák a moziban. Hol a „szabályrendelet?” Érdemes idézni: „A kifeszített vásznon lejátszódnak szomorú vagy víg, többé-kevésbé tanulságos történetek. Szeretjük mint mozilátogató közönség ráfogni a képekre, hogy azok tanulságosak, ezzel legyezgetjük a mozilázunkat, azt a szinte érthetetlenrajongást, mely esténként siettet bennünket a mozik látogatására. A sok mozikép között jelenetvezve látjuk az anyai szeretet megnyilvánulását. Mint őrzi, ápolja az anya a beteg gyermeket.” Magukról megfélemedezett anyákat is bemutatnak, de ezek igyekeznek jóvátenni hibájukat. A vége mindig egy: az anyai szeretet megjutalmazása. A tanulságot azonban nem vonják le a nézők.

„Megtörtént esetek. A kávéházak füstös, nyomott levegőjébe betelepszik az apa, anya és a – gyerek. Parányi kis gyermek, takarója a pólya. Nem lehet azt sem mentségül felhozni, hogy a gyermek is szórakozik. Az a gyermek nem ért meg semmit. Fekszik a kávéház asztalán, vagy az anya ölében, kis szeméit eszi a füst, vakítja az ívlámpák cikázó fénye. Egész szórakozása abban áll, hogy hébe-hóba elsírja magát. Fölháborodással nézi a kávé a családot, a szülőket, kik mozilázukban, szórakozásért, a gyermek egészségét teszik tönkre. Fölháborodik a jelenlevő rendőrtisztviselő, de nem tehetnek semmit. A rendőrtisztviselő kénytelen elnézni a nyilvános gyermekrontást, nincs módjában ellene tenni, nincs módjában az embertelen szülőket megtanítani – gyermekszeretetre. A divatos gyermekvédelem, amelyért annyit áldoz a társadalom, megtörik az ilyen szülőkön.” Mind sűrűbben fordulnak elő esetek, hogy meggondolatlan szülők elviszik fejletlen gyermekeiket a kávéházakba, hol az éjjelbe nyúló órákig „ellebzelnek velük”. Gyógyírként csak egy olyan szabályrendeletet tud elképzelni, amely bizonyos korig kilitlja a fiatalokat a kávéházakból, vendéglőkből.<sup>79</sup>

A délutáni, ún. gyermekelőadások se jobbak. „Míg a felnőtteknek módjuk van válogatni oktató, humoros filmek és rémdrámák között, a délutáni előadások gyereknézőjének nem.” Kívánni sem lehet tőle, hogy a nem neki valótól fordítsa el a fejét. Márpedig a nekik is vetített rémdrámák, mint például a Quasimodo rémes jelenetei alatt sírtak és sikongtak.

„Minthogy az ilyen darabok a gyermekek gyenge idegzetét a legnagyobb mértékben veszélyeztetik, a mozgófényképtulajdonosokat ezennel eltiltom attól, hogy délutáni előadásokon bármiféle drámát adjanak” – közlik a sajtóban dr. Szauter Ferenc rendőrfőkapitányhelyettes rendelkezését<sup>80</sup>.

Néhány hónappal később, az állandó mozi megnyitásának küszöbén, összefoglaló képet kapunk a mozi kávéházi korszakáról. Ebből kiderül, hogy nem elszigetelt, hanem általános jelenség volt az, hogy a szülők magukkal vitték a gyerekeket, csecsemőket, mert nem volt senki, aki vigyázott volna rájuk otthon, - és nagyobbakat is. „S addig míg nagy időközökben bemutattak egy-egy képet, tanulmányozhatták a kis nebulók az éjszakai életet, az ivásokat és

---

<sup>78</sup> GyH. 1909. máj. 13.

<sup>79</sup> GyH. 1909. szept. 23. 2. p.

<sup>80</sup> GyH. 1912. febr. 7. 2. p.

szívhatták magukba a füsttel telt levegőt.” A közönség részére anyagi hátránya „a kávéházakban elhelyezett muziknak szintén szembeötlő. A képeket nagy időközökben mutatták be. Szinte restelltek a vendégek rendelés nélkül ülni, s rendeltek, fogyott az alkohol akkor is, ha nem kívánták, mert >>nem illik csak úgy ott ülni<< órák hosszáig. S bár nem volt a mozielőadásokhoz külön belépődíj, busásan fizetett a közönség helyette más címen sokkal nagyobb összegeket. [Más helyen említik a zenészek tányérozását is; így szedték össze a borraivalót] Az anyagi hátrány és az egészség ellenessége mellett még egy súlyos veszedelmet rejtett magában a kávéházi helyiségekbe szorított mozi, és ez a – tűzbiztonság. „Minden terv nélkül egymás hátára helyezett asztalok és székek” és a nem alkalmas vészkijárók gátjai a termek gyors kiürítésének.<sup>81</sup>

Csak a film volt néma, a kávéház nem. És most már a kritika sem hallgatott. A Good Templar jótékonyági egyesület mozgalmat indított, hogy tiltsák el a 18 éven aluliakat a kávéházak és vendéglők látogatásától. Falun már nem szabad.<sup>82</sup>

Győr vendéglősei az 1909. évi közgyűlésükön indítványt fogadtak el arról, hogy az ipartársulat illetékes helyeken tegyen lépéseket, hogy a mozimutatványokat csak külön vállalatként, belépődíj mellett és italmérési jog nélkül engedélyezzék<sup>83</sup>.

A színigazgatók egy lépéssel tovább mennek: ők az egész mozi ellen felveszik a harcot. Nem magyar sajátosság. A német színészegyesület, a Deutscher Bühnenverein, Don Quijote módjára rontott a muzik szélmalmai ellen, persze hogy hiába védte ellenükben a magas kultúrát. A színház se templom. Legalábbis nem mindig – állapítja meg Körmendy Ékes Lajos<sup>84</sup>. Az eladott színházjegyek számának csökkenését nem tudták megakadályozni, úgyszintén a színészek elszerződését a filmgyárakhoz: többet fizettek<sup>85</sup>.

Magyarországon azt remélték, hogy az 1901-ben kiadott belügyminiszteri „rendelet a mutatványosokról” megvédi a színházat, de a rosszat nem lehet védeni, a jónak viszont továbbra is megmaradt a közönsége<sup>86</sup>.

Győrött Mezei Béla színigazgató 1908 elején így háborog: „Általános mozgalom indult meg az egész országban, de különösen a színházigazgatók körében a mozgó színházak elszaporodásának megakadályozása tekintetében, amelyek már-már igen káros befolyással vannak egyes színházlátogatókra, de különösen a közép és alsó néposztályra, amennyiben elvonják őket teljesen a színház látogatásától ... Eltekintve ettől, Győr város színházának bevételeinél már a most meglévő kávéházi mozgó előadások határozottan hátrányára van[nak]

---

<sup>81</sup> A tányérozásról: GyH. 1912. okt. 31., az összefoglaló kép: GyH. 1912. okt. 30. 1-2. p.

<sup>82</sup> GyH. 1912. máj. 12. 5. p.

<sup>83</sup> GyH. 1909. ápr. 30. Más alkalommal külön panaszzolják, hogy milyen sok Győrött az italmérés. Számarány szerint csak 88 lehetne, de van vagy 150. GyH. 1909. máj. 25.

<sup>84</sup> Körmendy Ékes Lajos i. m. A színház és mozi c. fejezet.

<sup>85</sup> Körmendy Ékes Lajos i. m. német statisztikákat idéz az egyes társadalmi rétegek mozilátogatói szokásairól. Pl. a mannheimi gyerekek közel 80%-a mozilátogató. A leggyengébb nap a péntek, a legerősebb a szombat, illetve a vasárnap, ez utóbbin a hétköznapi forgalom 3-4-szeresét is el lehet érni. 1900-ban összesen két állandó mozi volt Németország nagyvárosaiban, 1910-ben már 480 (56. lap). Elsősorban azok vonzódtak az új szórakozáshoz, akik sohasem jártak színházba. Egy példa a jegyeladásra a vigalmi adó alapján: Elberfeld ipari centrum színházában 1906/7-ben 118601 jegy fogyott el, 1908/9-ben már csak 99 055, a mozi(k)ban viszont 126093, illetve 332 365, hogy csak a szélső értékeket idézzem. A nagynevű színészek 10-15 000 márkás felléptidíjat is kapnak, de a „kisember” is szépen keres a filmgyárakban a színházakhoz képest.

<sup>86</sup> A 64.573 sz. BM. 1901. rendeletről van szó.

és tetemesen csökkenti[k] annak bevételi nagyságát. Az ország nagyobb városaiban úm. Arad, Debrecen, Temesvár, Nagyvárad stb. ezekben alig van 2 legfeljebb 3 mozgófényképekkel szórakoztató kávéház ...” Teljes a bukás, ha még kabarét is engednek nekik. Különben a jövő évadban a teljes téli idényt Győrött szándékozik tölteni. A beadvány főként Váradi ellen irányult, aki ekkoriban állandó mozi létesítésén fáradozott.<sup>87</sup>

Bella Kálmán színigazgató hatvan tagú társulatával Pozsonyba utaztában rövid időt Győrött töltött, de egy „vándor-trupp” két teljesen üres házat okozott neki. A tanács kénytelen a miniszternél magyarázkodni, hogy nincs a magyar színészet ellen, csak hát a Patek Béla vezette állandó társulat idénye olyan hosszúra nyúlt, hogy a közönséget mindenféleképpen kimerítette. A féltízkor kezdődő kabaré a nívós színházi előadásokat nem zavarja. Tavasszal már az is számít, hogy rossz-e az idő.<sup>88</sup>

A tanácsot azonban nem is annyira a színvonal, mint inkább a tűzrendészet izgatja. A budapesti Apollo rt. kinemaszkeccs előadását egy 1909-beli intézkedésre hivatkozva nem engedélyezik, hiába mutatnak rá, hogy az ő filmvetítésük időtartama alig 15—17 perc, szemben az ott megszokott 4-5 órás mozimutatványokkal. A három évvel korábbi határozat előírja, hogy a páholyt, ahol a vetítő készüléket elhelyezik, azbesztfalakkal kell kibélelni, a fejlődő gázok elvezetésére a páholyból a karzaton és tetőzetten keresztül bádogcsövet kell elhelyezni és a vízvezetéket is be kell vezetni. Több száz vagy ezer K költség. A társulat azt hitte, hogy a megfelelő gondosság, egy ügyes tűzoltó és egy dézsa víz elegendő.<sup>89</sup>

A rendőrfőkapitány már 1907 tavaszán aggódik, mi lesz, ha egyszer tűz üt ki egy mozielőadáson. Tűz lehet a villanyvezetékétől, attól, hogy a vetítőbeli izzó szénrúd ráesik a filmre, attól, hogy a filmtovábbítás lelassulása miatt felmelegszik a film, aztán gyufát és szivart is eldobhatnak. És kész a pánik. Javasolja, hogy tűzbiztosan különítsék el a vetítőt, a sátoroknál a lokomobil és a vetítő is külön sátorban legyen, illetve a sátoron kívül. Ellenőrzés szükséges a megnyitás előtt és később is<sup>90</sup>.

Az aggodalom nem volt fölösleges. 1908. május 24-én jelenti a Győri Hírlap, hogy előző este tűz volt a vásártéren felállított Apolló színházban. A vetítőkamrában meggyulladt a film. A kezelő homokkal gyorsan eloltotta, úgyhogy a tűzoltóknak semmi dolguk sem akadt<sup>91</sup>.

Komolyabb esemény történt az Apollo-mulatóban 1911-ben. November 19-én negyed hatkor „a helyiséget teljesen megtöltő közönség előtt folyt a mozielőadás. Egyszerre csak a kép megszakadt és a géphelyiség vetítő nyílásából láng csapott elő. Valaki ijedtében tüzet kiáltott és a közönség menekült. A tűzbiztonság preventív intézkedései, a kellő szűmú vészkijárók ez alkalommal fényesen igazolták az előrelátást, mert dacára a közönség nagyságának, mindenki szabadba jutott, anélkül, hogy bárkin a legkisebb sérülés esett volna”<sup>92</sup>.

Egy későbbi közleményben<sup>93</sup> a menekülés részleteivel is szolgálunk: „Egy úrasszony kabát nélkül menekült és futott a Biesinger sétányon át, futását csak a Baross úton hagyta abba.

<sup>87</sup> GyL. 0342/1908. jan. 10.-hez. A színházigazgató beadványa 1908. febr. 17-én kelt.

<sup>88</sup> GyL. 5471/1911. ápr. 26.

<sup>89</sup> GyH. 1912. jún. 5. Tilos a színházban a mozi.

<sup>90</sup> GyH. 1907. ápr. 21.

<sup>91</sup> Nem lehet azonos Biringer Apollo-mulatójával, hiszen azt csak 1909. dec. 12-én nyitották meg.

<sup>92</sup> GyH. 1911. nov. 51.

<sup>93</sup> GyH. 1911. dec. 8. 4. p.

Egy másik úrasszony ijedtében a nézőtérrel a konyhába futott, útjában fellökte az ott álló tűzilegényt, s a konyha betett kicsi ablakán át igyekezett menekülni.”

A vetítógép helyiségében az történt ui., hogy „állítólag rövidzárlat folytán kipattanó szikra ráesett a bemutatott kép filmjére és meggyújtotta. Ennek lángját látta valaki egy pillanatra, amíg a gépkezelő a vetítő lyukra rá nem bocsátotta a vasborítékot.” Este már folytatódott az előadás<sup>94</sup>.

Nem sokkal korábban Berlinben egy hasonló esetben kitört pánik következtében két gyermeket agyonnyomott a kifelé tolaikodó közönség. Szauter rendőrfőkapitányhelyettes felvilágosítást kért és kapott a berliniektől, s mérlegelve a körülményeket, elhatározta, hogy a nézőtér világításához külön kapcsolót szereltet az ügyeletes hatósági közeg asztala mellé, mert ő biztosan nem veszíti el a fejét, s nem oltja el a villanyt, mint ahogy Berlinben tették. Szauter szerint az Apollóban tényleges tűzveszedelem nem törhetett volna ki, mert itt (és az Elite-ben) a vetítőkamra el van különítve a nézőtértől, a pánik miatt azonban nagyobb baj is lehetett volna. Mindenki a főbejáraton akart távozni. A rendőrség szerint rögzíteni kell az asztalokat és a székeket, mások szerint éppen ez akadályozná a szabad mozgást. Az ellenőrnek viszont könnyebb megszámolni, hogy nincs-e szabályellenesen több szék a nézőtéren, ha azok rögzítve vannak. Abban mindenki egyetért, hogy a vészkijáratokat könnyen nyithatóvá kell tenni és a közönséget fel kell világosítani, hogyan viselkedjék vészhelyzetben<sup>95</sup>.

A mozik tűzrendészeti szabályozásában Győr vezet – állapítják meg a sajtóban<sup>96</sup>, bár a kávéházakban a szabadon álló gép és a szűk kijáratok miatt a „mai állapot” a legnagyobb mértékben veszélyes. Zentán is milyen tűz volt, sokan megsebesültek a füstben, pánikban<sup>97</sup>. A jó példa az újonnan épített Apollo. „Mikor az Apollóban a tűzbiztosan épített kamrában meggyulladt a film, a gépkezelő a nyílásokat elzárta, s így elejét vette, hogy a filmek erős füstje a nézőtérre hatolhasson. Az égő filmet eloltották és a gépkezelő helyiség ajtaját kinyitva, a helyiséget teljesen kiszellőztették, úgy hogy fél óra múlva a veszedelemnek nyoma sem volt”<sup>98</sup>.

A Városi Szemle 1910. évfolyamában a színházépítő szabályzatról és a tűzrendészetről szólva Darvasy Károly elmondja, hogy – bár speciális szabályrendelet nincsen – Budapesten milyen irányelvek szerint dolgozik a hatóság. A fővárosban mozitűz még nem volt, az óvatosság akkor sem árt.

Rendesen a házak földszinti – boltoknak, kávéházaknak szánt – traktusát használják föl mozgóknak. A nézőtér hosszúsága a jó látóképesség függvénye. A vészkijáratok kifelé nyílnak, helyüket nem villannyal működő piros lámpa jelezzze, a padok és székek csak egymáshoz és a padlóhoz rögzítve biztonságosak, s legyenek közben kellő szélességű folyosók is. Az első padosor legalább 3 m-re legyen a vászontól. A vetítőkamrát pedig teljesen el kell különíteni a többi helyiségtől. Nem csak tűzbiztonsági kérdés a megfelelő méretű előtér, a ruhatár, pénztár és a várakozók ülőhelyeinek biztosítása. Az pedig már egészen más dolog, de már korábbi szabályozásokban is „említetik”, hogy mozi templomtól és iskolától legalább 50

---

<sup>94</sup> GyH. 1911. nov. 21.

<sup>95</sup> GyH. 1911. dec. 13.

<sup>96</sup> GyH. 1911. jan. 5. 2. p.

<sup>97</sup> Uo.

<sup>98</sup> Uo.

m-re legyen. Tilos az ízléstelen reklám, a csilingelés és „kikiáltozás”. A járda szélére biztosító korlát kell. A szokásos köralakú reklámkorongok és azok világítása mást nem zavarhat<sup>99</sup>.

Elszakadóban van a mozi a kávéháztól, s önálló életet kezdi élni, sem a hatóságok szabályozó kedve, sem a közönség fokozott igénye nem kedvezett az eddigi megoldásoknak. Kísérlet, útkeresés még tapasztalható, amint látni fogjuk, de visszaút nem lehet. A kávéosok – legalábbis a fővárosban – ételkínálatuk bővítésével vigasztalódnak<sup>100</sup>.

## AZ ÁLLANDÓ MOZI

Győr vetítéssel foglalkozó kávéosai rá kellett hogy jöjjenek arra, hogy szolgáltatásukat nem tudják fejleszteni. Az egyre hosszabb, s ezért a nézőtől folyamatos figyelmet kívánó filmek már létükkel fenyegették a kávéházi élet zajos mozgalmasságát, a felszolgálás, a fogyasztás céljaira rendelkezésre álló szüneteket. A világ filmtermése egyre nagyobb, a beléfkettett költségeknek a lánc végén meg kellett térülniük: a gyárak fiókjai, a filmkölcsönzők növekvő nyomást gyakoroltak fogyasztóikra. Hétről-hétre jöttek a csomagok. A kölcsönzési díjat az elfogyasztott italok árából kellett fedezni. Ha belépődíjat szedtek, felhördült a vendéglős társadalom. Ahogy növekedett a vetítés költsége, a műsoridő, úgy csökkent a bevétel. A hatóságoktól követelt díjak és biztonsági megoldások is a pénztárcát apasztották. Ebből a kutyaszorítóból kimenekülni csak állandó mozisínház létesítésével lehetett. Váradí kissé korán vágott bele, s mikor Biringer is akcióba lépett ő is csak a kabaré bevonásával boldogult. A mozisínház kora akkor következett be, amikor a város ráébredt, hogy biztos és jól ellenőrizhető jövedelemforrást nyerhet vele.

1907 tavaszán Váradí Ármin úgy vélekedik, hogy „Győr város közönségének nagy része az év folyamán egyáltalán nem lel megfelelő szórakozást. A kávéházba járás költséges, akik a vendéglőket, kocsmákat keresik föl, azok szabad idejüket füstös levegőben töltik, s az alkoholrabjaivá válnak. Hézagpótló és múlhatatlanul szükséges lenne oly szórakoztató hely létesítése, hol a közönség említett része olcsón lelket nemesítő, tanulságos és mégis szórakoztató élvezetben részesülne. Ez vezetett engem arra a gondolatra, hogy Győrött egy állandó jellegű mozgófénykép előadásokra alkalmas pavilont építek.” Ennek kivitelével elsősorban városának tesz szolgálatot, hangzik az ügyes fogalmazás. 600 m<sup>2</sup> területet kér, csak azt köti ki, hogy a belvárosban legyen. A tanács elutasította, mert a színi évadra való tekintettel

---

<sup>99</sup> Darvasy Károly: színházépítő-szabályzat és tűzrendészet. Városi Szemle III. évf. (1910). A mozgófényképszínházról a 828-831. lapokon.

<sup>100</sup> Az ide vonatkozó fővárosi szabályrendelet 1909. júl. 1-én lépett életbe (802/1907. kgy. sz.) A kávéházhoz is iparengedély kell. Ha új a helyiség, legalább 150 m<sup>2</sup> alapterületű legyen és legalább 4 m magas. Pontosan felsorolja, hogy milyen ételek, italok szolgálhatók fel: kávé, tea, csája, csokoládé, tej, aludtej, tejfel, tejszín, jegeskávé, fagyalt, limonádé, gazeuze (a szódavíz francia neve), szörp, szikvíz, ásványvíz, ezekkel fogyasztani szokott sütemények, gyümölcs, sajt, vaj, tojás, ebből készült ételek, hideg és meleg hentesáruk (sonka, felvágott, kolbászok) és az italmérési engedélyben felsorolt szeszes italok. A korábbi győrihez képest szélesebb választék.

elvből nem ad ilyenre engedélyt, azonkívül a mozis kávésokra nézve méltánytalan volna, ha köztér bérbeadásával támogatná a konkurenciát.

Váradi azt válaszolja, hogy ő is éppen ilyen kávés, csak nem vágja maga alatt a fát. „Eltekintve attól, hogy állandó jellegű és a városnak határozottan anyagi hasznot hajtó vállalatot ideiglenes vállalkozásért elejteni nem lehet, olyan városban mint Győr, melynek ma már 40 000 lakosa van, a színház mellett ugyancsak kultúrmissziót teljesítő mozgófényképszínház fennállhat.” A közönsége is más<sup>101</sup>.

„L. Schmidet párizsi mozgófénykép-vállalat tulajdonos, mely vállalatnak Európa minden államában van egy modern, a mai kornak megfelelő és így minden igényt kielégítő, directe mozgófénykép előadásra felállított pavilonszerű építménye, én ki évek óta vagyok [vele] üzleti összeköttetésbe[n] mint üzletvezetője”<sup>102</sup> – mondja Váradi, s ilyen alapon kér egy 30 m hosszú és 20 m széles területet 3 évi időtartamra bérbe. Rendőri szempontból nincs az ellen kifogás, hogy az építmény a mázsháztól keletre eső területre kerüljön. A pavilonban büfé is lenne. Az előadások éppen olyan magas színvonalúak lennének mint a székesfővárosi Urániáé. Viszont az a kérése, hogy monopol-helyzetet biztosítsanak számára.

Tervezés közben jött rá, hogy vállalkozása olyan költséges, hogy csak akkor érné meg neki, ha kabaréelőadásokra is alkalmassá teszi<sup>103</sup>. Kérelmét tehát módosítja, aztán lemond a közterületről, majd bérel inkább magántelket. Az ügy egy évig is elhúzódik. A megkérdezett színügyi bizottsági elnök a tanács bölcs belátására bizza a döntést, mivel bizottsága ismételt összehívásra sem jelent meg. A jogügyi bizottság a kizárólagosság ellen van, mert nem minősíthető kulturális intézménynek. A kabarék pedig elvonnák a közönséget a komoly színháztól.

Váradi próbálkozása végleg kudarcba fullad. Talán energiával sem bírta tovább. „Hosszas és kínos” szenvedés után, 56 éves korában, 1914. november 27-én halt meg. A Chevra Kadisa előjárósága az újságban köszöni meg a koszorúmegváltás címén érkezett adományokat<sup>104</sup>. A virilisek következő évi jegyzékébe más név került<sup>105</sup>.

1908-ban a Steiner és Popper győri cég rövid életű próbálkozásáról olvashatunk. A Baross úton lévő fűszerudvarban szerettek volna állandó mozit kialakítani<sup>106</sup>.

Biringer Károly 1908. szeptember 15-én jelentkezik első kérelmével. Állandó mozija vagy négyszögletes faalkotmány vagy köralakú ponyvasátor lenne, valahol a régi vásártér helyén létesített parkban, a Baross-híd melletti részen.<sup>107</sup> A felajánlott telekkel nincs megelégedve. Mérlegeljék, hogy milyen áldozatokra kész: 10 év alatt hajlandó lenne 80 000 K-t fizetni az új színház céljaira, havonként egy ingyen előadást tartana a szegények javára, a park

---

<sup>101</sup> GyL. 2889/tan.1907, márc. 13.

<sup>102</sup> GyL. 0342/1908. jan. 10.

<sup>103</sup> Uo.

<sup>104</sup> A GyH. 1914. nov. 29-én közli, hogy Váradi Ármin „f. év nov. 27-én életének 56-ik és boldog házasságának 30-ik évében hosszas és kínos szenvedés után meghalt.” Gyászolják özvegye, gyermekei (Pali, Lajos, Géza, Jenő, Andor, Lenke és Margit), „valamint veje, unokája, testvérei és az egész rokonság.” – Dec. 8-án közlik a köszönetnyilvánítást. Négy adomány volt.

<sup>105</sup> GyH. 1914. dec. 20.

<sup>106</sup> GyL. 2970/tan. 1908. sz. Ügyvéd útján kérték. A GyH. 1908. márc. 11-én ír róla, de Steiner nevét Stein-re rövidíti.

<sup>107</sup> Ma Dimitrov sétány. A kérelem: GyL. 10883/1908. szept. 15., Jegyzőkönyv 1908. okt. 9-ről a hely ügyében.



világítására felállítana négy ívlámpát, viselné a szabályrendelet előírásai szerint kötelező díjakat, kizárólag mozielőadásokat tartana (melyek között Urániaszerűek is lennének), sem kávéházat, sem kabarét, sem büfét nem tartana, az előadásokat a színházi évadban csak ½ 10-kor kezdené meg. Ezzel szemben kizárólagos jogot kér 10 évre. Erre van már példa Veszprém, Temesvár, Graz, Kecskemét városában. 1909. február 16-án jelzi, hogy megvette a park mögötti telkek közül a dr. Fischer Gyula-féle újonnan épülő háztól számított második telket<sup>108</sup>.

Ezt a lépését az újság már előbb szellőzteti. Mindjárt a vétel utáni napon. Az állatvásártérből 16 parcellát hasított ki a város. Biringer egyik szomszédja egy főreáliskolai tanár, a másikkra maga a város pályázik: oda képzelik a létesítendő színház raktárépületét. Valahol ott lenne a színház is<sup>109</sup>.

A díszes, impozáns „vasbeton” építmény programja „művészi és kultúrászínvonalon áll. A részletes tervet most dolgozta ki Radnóti József hírlapíró, a mozi titkára.” A tervezet szerint a mozi Uránia-előadásokkal szolgálja a kultúrát, művészi képekkel a művészetet és helyi képekkel az érdekességeket. Azonkívül minden fényesebb fővárosi kabaré-attrakciót is bemutatnak. „Mindenesetre örvendetes, hogy Kolozsvár, Arad, Nagyvárad és Miskolc után Győrött is állandó otthont talál a mozi.”<sup>110</sup>

A városi tanács az építési engedélyt csak különféle termódosítások árán adja meg. Ezek keresztülvezetése májustól augusztusig húzódik, de az építkezés közben már elkezdődik, s még ebben az évben, 1909-ben, be is fejeződik. November megkapja rá a használati engedélyt<sup>111</sup>.

Az „Apollo” mozgófényképszínház a budapest-bruck-király-hidai vasútvonal győri állomása mellett, a vasúti „tűztávlaton” belül, a legközelebbi vasúti vágány tengelyétől 38 m-re épült fel téglafalakkal [!], hullámlemez fedéssel, zárható ajtóval és ablakokkal, 30 m hosszú és 20 m szélességű, a Biesinger sétány felől egyemeletes, többi részeiben földszintes épületként. A 6. házszámot kapja.

Biringernek általánosságban megengedik mozielőadások, kabaré és varieté estek tartását, de mindig külön kell kérni rendőrhatalósági engedélyt a konkrét esetekben. Tizenhét pontban fogalmazzák meg a feltételeket. A fontosabbak: 2. a vészkijárók ajtajai a falsíkokban rögzítendőek, 3. a gázfűtőtestek mindenütt lyuggatott vasbádoggal vagy sodronyhálóval fődendőek, 5. a gázvilágító pótlámpák sodronyhálóval biztosítandók, 9. tűzjelző telefon vezetendő be, 10. a terv szerinti befogadóképesség 372 személy, mégpedig a földszinti nézőtéren 54 asztalnál egyenként 6-6 személyt számolva 324, a négy hatszemélyes páholyban 24, az erkély 4 asztalánál ugyancsak. Több ember még állóhelyre sem bocsátható be. 11. Az öltözőkben dohányozni tilos. A férfi és női öltözőket el kell különíteni, idegenek se oda, se a színpadra (ha van) nem mehetnek.

1909. december 12-én közli a Győri Hírlap, hogy Győr város a vidám életnek egy új vállalkozásával, az Apollo-színházzal gyarapodott, melyet de. 11-kor mutattak be a hatóságok, valamint a sajtó képviselőinek és meghívott vendégeknek<sup>112</sup>. Most derül ki Biringer sokoldalúsága: „Ő volt az első impresszárió, aki a magyar cigányzenét Amerikában bemutatta.

<sup>108</sup> Ld. az előbbi jegyzőkönyvet, és 1890/1909. febr. 16.

<sup>109</sup> Állandó mozi a Vásártéren. GyH. 1909. febr. 7. 4. p.

<sup>110</sup> Állandó mozi a vásártéren. GyH. 1909. ápr. 25.

<sup>111</sup> GyL. 14921/1909. Általános engedély mozielőadásokra, kabaréra és varietéra: 13349/ki. 1909. nov. 8.

<sup>112</sup> GyH. 1909. dec. 12. 6. p.

Farkas Miskát és zenekarát vitte ki Győrből.” Ezelőtt mintegy tizenkét évvel jött vissza a tengerentúlról, s átvette és megnyitotta a kolozsvári New-York szállodát. „Majd újra hazajött Győrbe, ahol most a helyi élet hangulatát ügyesen értékesítve megteremtette az Apollomulatót.” Hát igen, ez a lényeg, nem a mozi. A bejáróval szemben kedves kis színpadot építettek, mely fölött a falon ezüstös festés várja a vetített képeket<sup>113</sup>... A színházat 12 gázfűtőtest fűti, két nagy ívlámpa és falikarok világítják.” Előkelően franciául megnevezett villásreggeli (dézsoné) közben mozgófényképeket mutattak be a beszédek után. A mutatványt zene kísérte. „A hatalmas gramofon által előadott operarészletek nagy mértékben nyerték meg a társaság tetszését.” A fogalmazásból inkább aláfestő zenére következtethetünk<sup>114</sup>. Az újság közli mér az első hirdetést is: „mozgófényképek legújabb szerkezetű beszélő- és éneklő képek változatos műsorával. Egy hegedűművész is közreműködik. Belépődíj: páholyülés 1 K 60 f, I. hely 1 K, II. hely 60 f. Kezdeté 9 óra után. Vasárnap délután matiné [!] fél helyárral.

Az 1910. január 25-i híradás szerint Biringer elnyerte a budapesti Uránia győri kizárólagos képviselőjét, s hetente kétszer, 60 f legnagyobb beléptidíjjal rendelkezik majd a tudományos előadásokat, ezekre az alkalmakra széksorok előtt, s ital mellőzésével. Az egyik előadás szerda délután a diákoké, a másik aznap este lesz. A képeket két napja új zenekar kíséri, a közönség óriási tetszéssel, nagy tapssal fogadja őket<sup>115</sup>.

A kávéházak rendezvényeire vonatkozó és a biztonság javára számos szigorítást tartalmazó szabályrendelet<sup>116</sup> ellen a kávéosok hiába fellebbeztek, a belügyminiszter a városnak adott igazat. Ezután a törvényhatósági bizottság közgyűlése elhatározta, Szauter indítványára, hogy csak három moziszínházat engedélyez. Ha a mozgófényképvállalattal bíró kávéosok az állandó moziszínházra igényt tartanak, elsőbbséget élveznek. A város a rendőrkapitányságtól kapta meg a három engedélyt, mintegy előlegképpen a készülő országos rendelkezés szellemében. Úgy hírlik, ez minden 20 000 lakosra enged egy mozit. A város dönt, hogy kinek adja, a kávéosok viszont nem bírnák egyenként a költségeket, ezért társulási tárgyalásokba kezdenek<sup>117</sup>.

A Győri Hírlap 1912. augusztus 18-i száma hozza a cikket<sup>118</sup>, hogy megegyeztek a mozisok. Az engedélyek elnyeréséért több ajánlat érkezett, közöttük a győri mozitulajdonos

---

<sup>113</sup> A leírása: GyH. 1909. dec. 12. 6. p. Lehet ugyan a falra is vetíteni, de fogadjuk el inkább azt, amit Székely Sándor ír A mozgófényképvetítógépek és azok kezelése (Bp., 1921.) c. munkájában: a vetítővászon rendszerint cinkfehérfestékkel van tömítve. Ha ez tökéletes, kevésbé erős fényel is jó a kép. „Újabban olyan vetítővásznak vannak forgalomban, amelyek felülete alumíniumbronzal van bevonva. Legélesebben adják vissza a képeket az ún. gyöngyvásznak.” Beck Szilárd is csak vászonnál tud (A mozgófénykép. Bp., 1913. A 6. lapon.) A soproni Bioskopról 1908-ban készült fényképen is csak vászon látható (ld. Filmkultúra XXIII. évf. 8. sz. 74. lapon).

<sup>114</sup> Edison találmányát, a Kinetoskopot vagy kinetofont (1891?) 1913-ban mutatták be Budapesten. Együtt a kép és a hang, de csak egy ember nézhette. Ld. Sovisráth István: A mozgófénykép technikája. Fotóművészeti Hírek 1931. 3. sz. 72. lapon.

<sup>115</sup> GyH. 1910. jan. 25. Uránia – az Apollóban a címe.

<sup>116</sup> Szabályrendelet a mutatványok és látványosságok után Győr szab. kir. város területén fizetendő díjakról. Tervezetét Győr szab. kir. város hivatalos értesítője XVIII. évf. 14. száma (1908. jún.) közli, de csak 1910. febr. 17-én jutott el a kihirdetésig. Biringer Károly a 11584/1910. szept. 9-i iratban kéri, hogy jún. 12 – szept. 3-ig engedjék el neki az arra a negyedévre eső 50 K díjat, mert átalakítás miatt zárva tartott. elutasítják.

<sup>117</sup> GyH. 1912. júl. 26. 2. p.

<sup>118</sup> A pancsovai városi tanácsnak írják 12713/tan. 1912. okt. 23-án (Miskolcnak ugyanezt), hogy Győr sz. kir. város közgyűlése az állandó mozgófényképszínházak számát 3-ban állapította meg és miután Győrött ezideig állandó mozi nem volt, csak kávéházi előadások, a 3 mozgófényképszínház felállítására városunk közönsége a 64.573/1901. BM. sz. körrendelet 2. §-a alapján Győr sz. kir. város rendőrkapitányságától engedélyt nyert. Ezen engedélyk felhasználását szerződésileg egy háromtagú, helybeli kávéosokból álló konzorciumra ruházta, ill.

kávésoké is, „akiknek a moziját, s így az abba fektetett tetemes tőkét a mozisabályzat végrehajtása veszélyeztette. Dr. Szauter Ferenc hosszantartó tárgyalásai végre befejeződtek. Major Balázs az Elite, Biringner Tivadar[!] az Apolló és Várady Ármin a Secessió[!] és Fiume mozik tulajdonosai együttes ajánlatot adtak be a három állandó mozi elnyeréséért.” A megállapodás: a mozisínház megnyitásakor saját helyiségeiben mindegyikőjük beszünteti a mozielőadásokat és az Apolló mozisínháznak átalakított helyiségében közösen tart fenn egy mozit. Ezért az engedélyért az első évben 5400 K-t, utána évente – 12 évig – 10 800 K-t fizetnek a városnak. A Hungária kávéház tulajdonosával, özv. Kuster Gézánéval úgy egyeztek meg, hogy a szerzett jog alapján jövő június, július, augusztus hónapokra engedélyezik számára a kerthelyiségben a vetítést, de télre már most, 1912-ben sem. A szerződést 1912. augusztus 17-én írták alá, s megkezdték az Apolló átalakítását. A cikk egyik alcíme: A város új jövedelme...

A Győri Hírlap ismerteti Hollósy István cikkét, amely a Városok Lapjában jelent meg 1912-ben<sup>119</sup>. Elképzelése szerint a moziengedélyek jogát minden város monopóliummá tenné, a jövedelemből a színház és a zeneiskola is részesedne. Egy közös épület kellene, amelyben kultúrház, könyvtár, daloskör, zeneegyesület, mozi, színház ugyanazon fedél alatt működhetne. A mozi és a bálók jövedelme fedezné a többi kiadásait, az egész pedig a városé lenne. A mi fülünknek ismerősen cseng, de nem biztos, hogy lelkesítően.

Az Apolló-mozisínház 1912. november 1-jén nyílt meg. A Győri Hírlap előző nap örömmel nyugtázza a változást. A mozi az egyszerű szórakozásból közszükségletté vált. Az Apolló ezzel a célzattal épült s csak csekély átalakításokat igényelt ahhoz, hogy teljesen megfelelő mozisínházzá legyen. Tulajdonképpen csak az asztalokat kellett kitenni, a helyükbe rögzített pad- és széksorokat helyezni. Az egyes számok között most csak annyi szünetet kell tartani, hogy a szem kipihenhesse magát, így naponta több előadást is tarthatnak, 3-tól kétóránként, a közönség pedig választhat, mikor ér rá inkább. „Lesz Győrnek mozisínháza és visszakapja egyben az alapcélt szolgáló – kávéházakat.”<sup>120</sup>

A közvélemény nagy várakozással tekint a „községesített” mozi működése elé. Bolgár Elek A községi kultúrpolitika feladatai címen értekezik a Városi Szemle V. évfolyamában (1912) a moziról is. „... annak felismerésével, hogy a mozgófényképszínházakban óriási kultúrerő hever parlagon, mind népszerűbbé vált a községi mozgófényképszínházak meghonosításának követelménye.”<sup>121</sup> Szerinte a mai mozik egy része a ferde műveltség és butítás intézetei. Hogyan vált ezzé? A mai napig a mozgóképek ügye magánvállalatok kezében van. A változást attól reméli, hogy a városok veszik kezükbe az igazgatást. Bevonják a

---

engedte át, mely konzorcium egyelőre egy mozgófényképszínházat állít fel. A szerződés 12 évre kötött meg, oly feltétellel, hogy az említett társaság az első évben havi 450, a következő években havi 900 K-t tartozik fizetni.

<sup>119</sup> GyH. 1912. okt. 30.

<sup>120</sup> Az Apolló-mozisínház. GyH. 1912. okt. 31. Apollón a görögöknél a szellem tisztaságát jelképezi, kissé napisten is és a jóslatok gazdája. Talán a sugárzásnak köszönheti, hogy a vetítés mesterei sokféle „védőszentjükké” választották.

<sup>121</sup> Bolgár Elek a cikk harmadik – befejező – közleményében szól a moziról, a 615-620. lapokon. Ami a ferde műveltséget és a butítást illeti, ezekre jó adatokkal szolgál Körmendí Ékes Lajos i. m.-ben. A röviden szennyfilmnek nevezett műfajt Németországban vizsgálták. Az 1908-1910 között játszott 250 mozidrámban 97 gyilkosságot, 45 öngyilkosságot, 51 házasságtörést, 19 kerítést, 22 szöktetést (ezt nem magyarázza, vlsz. lányszöktetésről van szó) számoltak össze, 25 kéjné, 176 tolvaj és 35 iszákos szerepelt bennük. (26. lap.) A mozidarabok felosztása: színdarabok (drámák, humoreszkek, bohózatok), természeti felvételek (vidékek, napi események), tudományos felvételek. Németországi arányaik 1912-ben: 7:3:1. (Hosszúságban.) Gró Lajos (A filmútja. Bp., 1927, 48 lap.) a burleszket tartja a legeredetibb filmműfajnak.

tudományt is. Az első községi mozi Németországban Bochum közelében létesült, 1912 májusában. Megvalósult ez a cél és hogyan valósult meg nálunk? Ennek a kérdésnek a megválaszolása már nem választott témánk körébe tartozik. Adósok vagyunk viszont azzal, hogy mi történt Hiringer Károllyal, miért szerepel egyszer csak öccse, Tivadar, helyette? Biringer Tivadar gyászjelentése se mond ennél többet, sőt azzal a különösséggel szolgál, hogy a várossal nem az egyik, nem is a másik férfi, hanem az utóbbi felesége kötötte a szerződést, s ezért ennek érvénye nem változik.<sup>122</sup>

## FÜGGELÉK

### MŰSOROK

#### Válogatás

1896. dec. 17-20. Kővári Mór? Söracsarnok.

Nincs részletes műsor (GyH. 1896. dec. 17., 19.)

1898. jún. 25., 26. Kővári Mór, színház.

Fakírok, Concordia tér Párizsban, Egy jelenet a fogorvosnál, Egy táncosnő, Tűzoltók és mentők megmentik egy égő ház lakóit, Amerikai gyorsfestő, Atlétanő, Párbajvívás, Skót nemzeti tánc, Udvari zene[kar] felvonulása, Három baletthölgy, Céllövészet, Gyorsvonat érkezése. (GyH. 1898. jún. 26.)

1898. december 30., 31. Kővári Mór?, színház.

Cím szerint említve: Párizsi karnevál, Vonat érkezése Lyonba, Varázsló, Egy nő eltüntetése, Egy amerikai szállodában, Kávészás mellett, Végre egyedül. (GyH. 1898. dec. 29.) Siófoki kaland. (Magyarország történeti ... 796. lap.)

1899. jan. 1-15. Kővári Mór?, színház.

Siófoki kaland és más filmek. (GyH. 1899. jan. 17., de csak a Mozgófényképek c. darab említve.)

1902. szept. 19-29. Narten György, Vásártér

Karácsonyéji álom, Hamupipőke, Egy állatsereglet, - A bűvös kard, rege a középkorból, látványosság 7 képben.

---

<sup>122</sup> Hirtelen halál. GyH. 1918. szept. 10. 3. p. Városszerte nagy megdöbbenést keltett, hogy Biringer Tivadar, az Apollo-mozi igazgatója, vasárnap [8-án] hirtelen elhunyt. Dél előtt 11 órakor feleségével templomba ment, itt rosszul érezte magát és a déli órákban már meghalt. Szélhűtés okozta halálát. Biringer Tivadar vezette a szerződéses mozisínházat, amelyet bátyjától, Biringer Károlytól vett át. A város és a mozi bérlők közötti szerződés érvénye nem változik, mert Biringer Tivadarné a szerződő fél. A cikk idézi a gyászjelentést, amelyből kiderül, hogy Biringer Tivadar 49 éves volt, hét éve házas, temetése a római katolikus szertartás szerint lesz és özvegye, szül. Jankovits Mariska, gyermekei: Ellyke és Tivadar, apósa és anyósa: Jankovits András és J.-né Szalay Teréz gyászolják.

1904. dec. 25-től „naponta”. Váradi Ármin, Fiume-kávéház.

1. Korupetkin [!] tábornok a harctéren csapat-szemlét tart,
2. Japán katonák felvonulása a harctérre. Szenzáció!! A modern betörők, 300 m-es mozgófénykép, Dráma a léghajóban, Eredeti spanyol bikaviadal, Pórujlárt udvarló, „több tréfás képek”. (GyH.1904. dec. 25. 8.)

1904. dec. 15-25. Biringer Károly, Korona-kávéház.

1-18.: Német katonák behajózása Brémában, Őfelsége megérkezése Budapestre, A Jóremény[ség]-fok felé, Dada és a katonák, Két excentrique, A Szajna partján, Luczern panorámája, Rászedett portás, A szerb királyi pár meggyilkolása, Vasúti panoráma és vonatösszeütközés, Zürichi panoráma a Rajna [víz]esésével, Francia lovasság, Párizsi vonat megérkezése, Betörő, Megcsalt férj (nagyon sötét), Port Artur bombázása, Fürdőszobában, Tréfás sajtvizsgálat. – 19-37.: Bika és oroszlán mérközése (rossz [!]). Különbféle panorámák, Nászéj (pikáns), Átváltozó pillangó, Szökés a fegyházból, Hamupipőke, Orosz-japán háború (előőrs támadás), Müvisia (lég királyné), Tréfás bohócok, Két újságolvasó, Birkózók, Bohóc álma, Bikavidal, Szálloda titka, Részeges férj, Egy nagy szerencsétlenség, Önagysága jön, Cukrász és kéményseprő, Háború a gyermekszobában. (GyH. 1904. dec. 25. 24. p. és dec. 18. 15. p., dec. 15. 4. p.)

1905 karácsonya. Váradi Ármin, Fiume-kávéház.

Egy kellemetlen tévedés a templomban, Karácsonyi ajándékok, Tűzveszély egy tengeri hajón, A csodatyúk (nagy kiállítású mesés látványosság), Egy gyermekmentő kutya, Egy kínai ópiumdohányzó látványai, Egy törekeny áru vagy a kofferba bújtatott vőlegény, Egy labdázó kutya, Port Artur ostroma a tenger felől (eredeti felv.), Két orosz tengeri hajó felrobbantása, Orosz forradalom, Megzavart találka, Egy csempésznő szerelmi kalandja, Egy francia regruta álma, A két gyűjtogató, Egy részeg ember látomása, Egy hernyó átváltozása (színes kép), A pajkos iskolás fiúk, Az elaludt szultán, Egy hivatlan vendég, Olasz párbaj, Póznamászás egy díjért, Taur a vizen, Mózes élete, Furfangos inas, Bokszoló bohócok, Párizsi lóverseny. (Ezek a „különösen kiemelkedők”.) (GyH. 1905. dec. 24.)

1906. szept. 21-től „minden hétfőn és pénteken”. Uo.

„Színre kerül az egész orosz-japán háború. Részletei a következők: 1. Japán katonák háborúba vonulása, 2. Sebesült tisztek és katonák szállítása Tokióba, 3. Port Artur bombázása, 4. Ütközet a Jalu folyónál, 5. Torpedó-raj, 6. Vízi csata, 7. Egy hajó felrobbanása, 8. Port Artur bevétele... Japán élet a háború után!! Részletei a következők: 1. Hadihajók Jokohamában, 2. A „Poltova” páncélos, 3. Egy japáni szépség, 4. Japáni hintajáték, 5. Szökőkút Kiotóban, 6. Japáni teaház, 7. Gésák tánca, 8. Legyező-tánc, 9. Park Kiotóban, 10. Szelidített szarvasok, 11. Pipázó japán nők, 12. Egy európai kalandja, 13. Veszedelmes csónakázás a vízesésen, 14. Tutajúsztatás a vízörvényeken keresztül. Be lesznek mutatva a legújabb angol képek és a Párizsból érkezett újdonságok.” (GyH. 1906. szept. 20. 3. p.) Ugyanerről előzetes GyH. 1906. szept. 14. 4. p.

1907. febr. 2., 3. Váradi Ármin, színház.

Nincsenek címek. (GyH. 1907. febr. 2. 6. p.)

1907. február. Váradi Ármin, Fiume-kávéház.

„Műsorra kerülnek az életből vett képek, drámai jelenetek, természeti tünemények és világi események. A műsorból kiemelkedő kép, mely a világ legnagyobb szenzációja, A köpenicki kapitány.” Febr. 9-én ugyanerről: „Az előadások 2 részletben és 6 felvonásban lesznek bemutatva.” (GyH. 1907. febr. 6. és 9.)

1907. márc. 31., épr. 1., 2., 3. Biringer Károly, színház. „A legújabb amerikai, párizsi és berlini” mozgófényképek. (GyH. 1907. márc. 24.)

1907. május-június. Zeller Mátyás, Vásártér

Köszörüs (saját felvételünk Szombathelyről), Melyik az én cilinderem, Húsvéti tojás (színezett), Tavasz tündérnője, Már tizenkét óra van, Sírni és nevetni, Eltévesztett házszám, Katolikus pap álma, Bikaviadal Budapesten (saját felvételünk), Párisi áruház égése Budapesten, A csodatyúk 8 felvonásban, színezve, Bűvész furulya, Kóbi bácsi fizetésnapja, A légtornász. (GyH. 1907. máj. 12.)

1907. november Váradi Ármin, Fiume-kávéház

„A legújabb képek Párizs, Csikágó, Turin, Berlin és Londonból megérkeztek, a legjobb és legtökéletesebb amerikai biográfok lesznek bemutatva.” Kétezer méter a tenger alatt (fantasztikus látványosság egészen színezve, Verne Gyula után), Tündérszerelem (regényes felvétel, színezve), Dráma Szevillában (megható spanyol dráma), Vigyázz, mert jön a mumus! (tréfás jelenetek), A tivoli vízesés (gyönyörű felvétel természet után). (GyH. 1907. nov. 1.)

1908. január eleje Váradi Ármin, Fiume-kávéház.

A „legújabb és legmulattatóbb” mozgófényképek. (GyH. 1908. jan. 1. 6. p.)

1908. máj. 29-től naponta Fehér Hajó

„Ma és minden nap mozgó. Párisból érkezett Új képekkel...” (GyH. 1908. máj. 29-től a nyár végéig.)

1909. dec. vége Biringer Károly, Apollo-mulató

A postamesternő (dráma), Rudi és a kishúga Brüsszelben, Egy borzasztó helyzet, Az elkésett vőlegény, A rendőrnő, Egy jó ragasztószer, Hidrotherapiai massage, A rendőrtiszt szerelmi kalandjait, Aranybánya Ausztráliában, Az új házaspár lovon. (GyH. 1909. dec. 28.)

## AZ APOLLO-MULATÓ ÉS –MOZI MŰSORA 1912-BEN

GyH. 1912. márc. 8. 4. p.: 8-án és 9-én (p. és szo.)

A Kinema-szkeccs előadást „megelőzőleg és utána is néhány elsőrendű sláger moziképet fogok bemutatni.” P.-en, szo.-n új moziműsor, a du.-i előadáson gyerekeknek való moziműsor. (Biringer Tivadar közleménye, tehát vlsz. ettől kezdve ő az igazgató.)

GyH. 1912. márc. 14. A sze., cs., p. esti műsor:

A koppenhágai Nordisk-gyár remeke Az élet hazugsága (dráma 4 felv., 1160 m), Az ikertestvérek (humor), Willy jegesmedve (humor), Nauke ajándéka (humor), Grossland úr kalandjai (humor).

GyH. 1912. márc. 16. Szo., v. du. és esti, h., k. esti műsor:

A szégyen áldozata (dráma 3 felv., a dán udvari színház színészei játsszák), Nauke mint lovászmester (humoros), Kikebusch bolondságai (humoros), Willy kísértet (humoros), A fősvény szíve (dráma), Bivalyvadászat (természet után).

GyH. márc. 20. Sze., cs., p.-i műsor:

A szerencse mámore (dráma 3 felv.), Rövidlító nagynéni (humoros), Misi bútorozott szobája (humoros), A vak féltékenység (humoros), A kiadós gyertya (humoros), Orosz vidékek és táncok (látkép).

GyH. márc. 27. Sze., cs., p.-i műsor:

Halálhajó (dráma 3 felv.), Bandi rövidlító (humoros), Szép az élet anyós nélkül (humoros), A kis haszontalan (humoros), A bolond (humoros), Izlandi utazás (term. után), Olasz királyi kertek (term. után). – Ulrich női zenekar kísér.

GyH. márc. 30. Szo., v., h., k.-i műsor:

Az élet rejtélyei (dráma 3 felv.), Az akarát hatalma (dráma 1 felv.) „és több humoros kép”. – 14 éven aluliakat nem bocsátanak be.

GyH. ápr. 4. Cs., p.-i műsor:

Vénusz (dráma 3 felv.), A büszkeség áldozata (dráma 1 felv., amerikai felv.), Fazekas művesség (látkép), Tegethoff hajó vízrebocsátása (látkép), Zigotto mint torreador (humoros), Nauke zsarol (humoros), A szerelmes Toto (humoros).

GyH. ápr. 7. Szo., v.-i műsor:

A bűn átka (dráma 3 felv.), Tévútra vezetve (dráma 1 felv.), A Garda-tó partján (látkép), Nauke sztrájkol (humoros), Károly zongoraművei (humoros), A féltékeny kutya (humoros), Willy testápolása (humoros).

GyH. ápr. 7. H., k.-i műsor:

A bűn átka (dráma 3 felv.), Willy haszontalankodik (humoros), Anarchista merénylet (humoros), A titokzatos szekrény (humoros), Károly búcsúzik a legényélettől (humoros), Tévútra vezetve (dráma), A Garda-tó partján (látkép).

GyH. ápr. 20. Szo., v., h., k.-i műsor:

A hipnotizált bíró (dráma 3 felv.), Zigotto (detektív kép), Egy jó eszme (humoros), A kocavadász (humoros), Szerelemből (színmű), Bandi hódol a női nemnek (humoros), XII. Moziújdonságok (aktualitások).

GyH. ápr. 27. Szo., v., h., k.-i műsor:

Desdemona (dráma 4 felv.), Levélhulláskor (színes dráma 1 felv.), Bermina láncolat (látkép), Bandi céllövő (humoros), Az orvosné (humoros), Kikiricsné kíváncsi (humoros), Aki előbb jön (humoros).

GyH. máj. 1. Sze., cs., p.-i Kabaré-előadás

A szünetek közben érdekes mozgófényképek: Művészet és ártatlanság (dráma 2 felv.), Willy szakács (humoros), Szép Nelly (humoros).

GyH. máj. 8. Sze., cs., p.-i műsor:

Válságos pillanatban (dráma 3 felv., főszereplő Asta Nielsen), Wellofstone [!]-park New-York-ban (term. után), Juli néni végrendelkezése (vígj., amerikai felv.), Egy lakodalom szélben (humoros), Téli tájkép (term. után).

GyH. máj. 18. Szo., v., h., k.-i műsor:

Bosszú, mely balul nem üthet ki (dráma 2 felv.), A névtelen levél (dráma 1 felv.), A sofőr (vígjáték), Pajkosságok a nevelőben (humoros), Toto házbérbehajtási rendszere (humoros), Athén (term. után).

GyH. máj. 22. Sze., cs., p.-i műsor:

Repülő cirkusz (dráma 3 felv.), A vak bányamunkás (dráma, e kettő slágerkép!), A kapitány szorult helyzetben (vígjáték), Daft generális (humoros), Egy hirdetés következményei (humoros), Dontoblino házasságközvetítő (humoros), Spanyol tenyészet (term. után).

GyH. máj. 29. Sze., cs., p.-i műsor:

Egy nyári kaland (vígjáték 2 felv.), Egy borzalmas éj (dráma), Lókötők (dráma), Az öreg baba (dráma) (Sláger képek!), Az egyesülés (humoros), A szájaskodó (humoros), Spezia (term. után).

GyH. jún. 1. Szo., v., h., k.-i műsor:

A budapesti összes tüntetések, gyűjtogatások, harc a rendőrökkel. – Halál mennyasszony (dráma 3 felv.), Károlyka házassági ajánlata (humoros), China (term. után), Lawn-tennis (vígjáték), A halászat (szkeccs).

GyH. jún. 5. Sze., cs., p.-i műsor:

Bonnot párizsi apacs automobilrabló elfogatása (eredeti felv.), A szegény hegedűs szerencséje (dráma 2 felv.), Az álnok titkár (dráma 1 felv.), A két amatőr (vígjáték), Tontolini Bey kalandjai (humoros), Toto házbérbehajtási rendszere (humoros), Szardínia sziget (term. után).

GyH. jún. 8. Szo., v., h., k.-i műsor:

A szökevény (dráma 2 felv.), A titokzatos (dráma 1 felv.), A nyert mennyasszony (vígjáték), Baráti szolgálat (humoros), Waterloo (humoros), Verekedő szírvások (term. után), Lóidomítás (term. után).

GyH. jún. 15. Szo., v., h., k.-i műsor:



Egy csók története (vígjáték 2 felv., filmen játsszák a bp.-i Vígszínház művészei), Az ő leánya (dráma), Rossz útra tért fiú (dráma), Érdekes férjhezmenés (humoros), Willy és a nevelés (humoros), Gaumont-híradó (aktualitások), Hamburg látképe (term. után).

GyH. jún. 19. Sze., cs., p.-i műsor:

Az élet kockajátéka (dráma 3 felv., főszerepben Zaharet ausztráliai táncosnő és „Henri” Porten színművésznő), Az okos kutya (vígjáték), Polidor keresi a nagybácsit (humoros), Egy végzetes tévedés (dráma), Amerikai sportklub (term. után).

GyH. jún. 29. Szo., v., h., k.-i műsor:

Az élet torzképei (dráma 3 felv.), Lángokon keresztül (nagy hatásos dráma), Duci bácsi mint táncosnő (humoros), Lenke babonás (humoros), Nappal szék, éjjel ágy (humoros), Spanyolországi vízesés (term. után).

GyH. júl. 7. V.-i műsor:

Mozi-képek (rövid jelenetek).

GyH. júl. 13. Szo., v., h., k.-i műsor:

A kísértés (erkölcsdráma 3 felv.), A két testvér (dráma 1 felv.), Egy egészséges szanatórium (humoros, 2 felf.), Toto a milánói társaságban (humoros), Allewart és környéke (term. után).

GyH. júl. 17. Sze., cs., p.-i műsor:

Száműzött királyok (dráma 4 felv.), Kolduló baba (humoros), Bátor vadász (humoros), Vili és a nevelőnő (humoros), Az elefántok munkája (látkép).

GyH. júl. 20. Szo., v., h., k.-i műsor:

Tom Buttler rejtélyes kalandja (nagyhatású dráma 3 felv.), Fekete fal (slágerkép!, dráma), Anarchisták (humoros), Elvarázsolt szék (humoros), Szöktetés titokban (humoros), Gyermekápolás (term. után).

GyH. aug. 3. Szo., v., h., k.-i műsor:

Szegény leány története (dráma 3 felv.), Két nővér (dráma 2 felv.), Ravasz Duci bácsi (humoros), Autó-szerelem (humoros), Mayer úr kastélya (humoros), Zigotto mozdonyvezető (humoros), - az új léghűtő készülék folytán a terem kellemesen hűvös.

GyH. aug. 10. Szo., v., h., k.-i műsor:

Bíró előtt (dráma 1 felv.), A falu gyermeke (dráma 2 felv.), Bájjos helyettes nők (humoros), Tamáska álma (humoros), Kiki saját szerencséjének kovácsa (humoros), Utazás viharban (term. után).

GyH. aug. 14. Sze., cs., p.-i műsor:

Az apa becsületéért (dráma 2 felv.), Nőgyűlölő (humoros), Jobb az aranynál (dráma), Tanítónő (humoros), A király öre (dráma), Önkéntes tűzoltó (humoros), Ázsia (term. után).

GyH. aug. 17. Szo., v., h., k.-i műsor:

Izzó szenvedély (dráma 2 felv.), Nincs többé kopasz fej (humoros), Moziújság (aktualitás), Nauke az ál-cowboy (humoros), Az ügyes udvarló (humoros), Duci bácsi tapétáz (humoros), Merán (term. után).

GyH. aug. 24. Szo., v., h., k.-i műsor:

A becsületszó (dráma 3 felf.), A napfogyatkozás (humoros), A bűvészet (humoros), Moziújság (aktualitás), Duci bácsi anyósa (humoros), A tenger mélye (term. után).

GyH. aug. 28. Sze., cs., p.-i műsor:

A csalódás (dráma 2 felv.), Egy derék ember (humoros), Házmesterek királya (humoros), Moszkvai ünnepek (term. után), Zigotto, a jószívű (humoros), A szeretet jutalma (dráma), A Nielsen-hegy megmászása (term. után).

GyH. aug. 31. Szo., v., h., k.-i műsor:

A hipnotizált nő (dráma 3 felv.), Az ügyes Caro (humoros), Emma csókja (humoros), Pipagyártás (term. után), Asfent város (látkép), Különös út (színes, mese).

GyH. szept. 4. Sze., cs., p.-i műsor:

Úr és paraszt (dráma 3 felv.), Kinema-újság (aktualitás), Az új házvezetőnő (humoros), Eltévesztett hivatás (humoros), Férfi kerestetik (humoros), Autókirándulás az Alpesekre (látkép), Szo. du. gyermekelőadás, vas. du. teljes előadás, szo. este Fekete kancellár (dráma 3 felv., Psylander főszereplésével).

GyH. szept. 11. Sze., cs., p.-i műsor:

Álarcos tréfa (dráma 3 felv.), Birokra a becsületért (dráma 2 felv.), A házibarát (humoros), Szerelem ébredése (humoros), Piszkl nőszül (humoros), Repülőnap Rákoson (term. sportkép).

GyH. szept. 18. Sze., cs., p.-i műsor:

A halottak hallgatnak (dráma 2 felv.), a laboráns bosszúja (dráma), Találka (humoros), Sag[...] szoros (term. után), Kinema-újság (aktualitás), Bandika fiu (humoros), Duci bácsi (humoros).

GyH. szept. 21. Szo., v., h., k.-i műsor:

A zsidó fiú története (Benjamin karrierje, vígjáték 2 felv., előadva a bp.-i Vígszínház művészei által), Az utolsó pillanat (slágerkép, dráma), Scherlock Holmes (amerikai detektívdráma), Segovia (látványos), Náci körutazása (humoros), A kerékpáros (humoros), Szt. István napi körmenet (term. után).

GyH. szept. 25. Sze., cs., p.-i műsor:

Lelketlen férfi (dráma 3 felv.), A tenger rémes titka (dráma 2 felv.), Kérő ravaszága (humoros), Duci bácsi (humoros), Pilótavizsga (sportkép), Daskend (term. után).

GyH. szept. 28. Szo., v., h., k.-i műsor:

Az udvari bolond (dráma), Az ij húrja (dráma), Megzavart nászéjszaka (kacagtató humoreszk 2 felv.), Olympiai versenyekből a Regatta (term. után), Duci bácsi megszökött (humoros), Sentari (term. után).

GyH. okt. 2. Sze., cs., p.-i műsor:

Nelli, az állatszeldítő (dráma 2 felv.), A mester felesége (dráma 1 felv.), Kutya mint erénycsősz (humoros), Ismeretlen nagynéni (humoros), Kényes helyzet (humoros), Kinema-újság (aktualitás), Veszedelmes ellenfél (életkép).

GyH. okt. 5. Szo., v., h., k.-i műsor:

Az arany szív (dráma 3 felv.), A szépség átka (humoros), Kinema-újság (aktualitás), A házi béke (humoros), Élet az akváriumban (term. után), A hadifogoly (dráma Napóleon életéből).

GyH. okt. 12. Szo., v., h., k.-i műsor:

Mon Reposi vár titka (dráma a francia szabadságharcból, 2 felv.), Vig tengerészek (humoros), Az új szobalány (humoros), Megbüntetett kíváncsiság (humoros), A gyár hangja (dráma), Egy nap „Mont Reálban” (látványos), A bécsi kongresszus (term. után).

GyH. okt. 17. Sze., cs., p.-i műsor:

A katonabecsület (dráma 2 részben), Duci bácsi csipkét lop (humoros), Egy kis tévedés (humoros), A mester és a tanítvány (dráma), Szicíliai partok (term. után), Duci bácsi hamis nyomon (humoros).

GyH. okt. 19. Szo., v., h., k.-i műsor:

A megíúsított tervek (detektívdráma 4 felv.), Villi nevetőgörcsöt kap (humoros), A konzul öt leánya (humoros), A detektív elefánt (humoros), Ossam városa (látványos).

GyH. okt. 26. Szo., v., h., k.-i műsor:

Dr. Gar el Hama (detektívdráma 4 felv.), A muzsikus (dráma 2 részben) Kinema-újság (aktualitás), Ajánlott levél (humoros), Széles divatú kalap (humoros), Duci bácsi szerelmes (humoros).

GyH. okt. 30. „ma este”:

Elveszett fiú (dráma 2 felv.), Náci púpos menyasszonya (humoros), A halász leánya (dráma, játsszák a bp.-i Vígszínház tagjai), A mozi bosszúja (humoros), Kinema-újság (aktualitás), Frici öngyilkos (humoros). Beléptidíj nincs! (Eddig sem volt.) Csütörtökön átalakítás miatt az Apollo-Színház zárva.

## AZ ÁLLANDÓ MOZI ELSŐ ELŐADÁSAI

Apollo-Színház. Győr sz. kir. város. mozgófényképszínháza. Pénteken, [1912] november 1-én bemutatásra kerül: A cigányleány (dráma 2 felv.), A jutalom (dráma), Ősemberek (dráma), A suszter szerencséje (humoros), Púpos feleség (humoros), A póruljárt bokszbajnok (humoros), Jerres folyó partján (term. után). Belépti díjak: em. páholy 5 K,

páholy-ülés 1 K, I. hely 80 f, I. hely gyermekek részére 50 f, II. hely 60 f, gyermekek és katonák részére 40 f, III. hely 40 f, gyermekek és katonák részére 40 f, III. hely 40 f, gyermekek és katonák részére 30 f, előadások kezdete 3 ó, 5 ó., 7 ó., 9 ó. és 11 ó.

GyH. 1912. nov. 6. Sze., cs., p. este 7-11 két folytatólagos előadás. Műsor:

Balkáni háború (aktualitás), Örök napországban (látványos), Szabadságért (dráma), Ágoston a pokolban (humoros), Oroszlánok között (dráma 2 felv.), Amerikai farmerdráma, Mozgófénykép-újság (aktualitás), Halászleány (dráma), Finom csemeték (humoros). További műsor az év végéig nincs az újságban.